

ЛЕМКІВЩИНА ЛЕМКІВШЧУНА 1990

ч. 4

**НАША ЦІЛЬ: ОБ'ЄДНАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ЕТНОГРАФІЧНИХ ЗЕМЕЛЬ
У ВІЛЬНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ**

**OUR MOTTO: THE UNITY OF UKRAINIAN ETHNOGRAPHIC TERRITORY
IN A FREE UKRAINIAN STATE**

ЛЕМКІВЩИНА

КВАРТАЛЬНИК

РІК XII, ЧИСЛО 4(47) ЗИМА, 1990

видає

ФУНДАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕМКІВЩИНИ

з рамени

**СВІТОВОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ЛЕМКІВ
ОРГАНІЗАЦІЇ ОБОРОНИ ЛЕМКІВЩИНИ
І ОБ'ЄДНАННЯ ЛЕМКІВ КАНАДИ**

ВИДАВНИЧА КОМІСІЯ

Мирон Мицьо — Голова
Марійка Дупляк — Заступник голови
Юліян Котляр — Адміністратор
Василь Скомський — Фінанс. референт

адреса

"Lemkivshchyna"
P. O. Box 7
Clifton, NJ 07011-0007
USA

РЕДАКТОР — ІВАН ЛИКО

Мистецьке оформлення обкладинки: М. Черешньовський

Редакція застерігає собі право виправляти мову, та скорочувати надіслані матеріяли. Прислані матеріяли Редакція не повертає. Статті підписані прізвищем чи псевдонім автора, не завжди відповідають поглядам Редакції. Передрук матеріялів з „Лемківщини” дозволяється при умові подання повної назви журналу.

Річна передплата **10.00 ам. дол.** летунською поштою **16.00 дол. річно.** Ціна числа **2.50 ам. дол.** (або рівновартість в чужій валюті). На Вашій адресі є зазначено, доки заплачена Ваша передплата.

ЗМІСТ

З Різдром Христовим	1
Різдвяне побажання.....	1
М. Боєслав. На столі на сніні	1
Роздуми під Свят-Вечір.....	1
Акція „Вісла” — Як розпалено ненависть	2
А. Міхнік. Сенат про акцію „Вісла”	4
І. Красовський. Міжнародна наукова конференція з лемківських проблем у Львові	5
І. Лико. До статті: „Проблеми і надії Товариства „Лемківщина”	9
В. Гула. Проблеми і надії товариства „Лемківщина”.....	9
М. Остромира. Лемківщина в огні	12
І. Лико. Про спогад „Духа”	13
М. Мицьо. „Дух” Дві трагічні пригоди на Лемківщині	14
Резонанс — Відкритий лист	21
С. Степень. По 44 роках дискримінації.....	26
М. Олесневич. Про село Берест	28
3 життя Організації	29
Із подій недавньої минувшин в Україні.....	30
Б.І. Антонич. Різдво.....	32

*На обкладинці: Українська греко-католицька церква св.
Козми і Дам'яна — 1842 р., в селі Берест (Лемківщина)
фото. Й. Сьвідерські (1966).*

**АДРЕСА КРАЙОВОЇ УПРАВИ ООЛ:
Organization for Defense of Lemkivshchyna
P. O. Box 7
Clifton, New Jersey 07011-0007**

**ЧИ ВИ ЗЛОЖИЛИ ВЖЕ СВОЮ ПОЖЕРТВУ НА
„ФУНДАЦІЮ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕМКІВЩИНИ”?
ЯКЩО НІ, ТО ЗРОБІТЬ ЦЕ СЬОГОДНІ!
ЧЕКИ І МОНІ ОРДЕРИ ВИПІСУЙТЕ:**

і шліть на адресу:

**The Lemko Research Foundation
P. O. Box 7
Clifton, NJ 07011-0007**

Ваші пожертви є звільнені від податку в ЗСА.

Printed in U.S.A.
by Printing Methods, Inc.
1525 Emerson Street, Rochester, NY 14606
(716) 458-2133 Fax (716) 458-1536

3 Різдвом Христовим

У світлий празник Рождества Христового, коли ввесь світ з радістю вітає день народження Божого Дитятка, ми щиро вітаємо усе Членство і Управи наших Відділів та шлемо їм наші сердешні бажання радісних, веселих і щасливих Свят, всілякого гаразду та мирного й радісного життя в Новому Році.

Вітаємо Членство і Управи лемківських організацій в Польщі, на Україні і в Чехо-Словаччині, бажаючи їм Веселих Свят і кращого життя в Новому Році.

Вітаємо український нарід на Рідних Землях і бажаємо Йому повних успіхів у Його змаганнях за вільне життя у власній самостійній державі.

Щирісердешні поздоровлення пересилаємо Ієрархам Українських Церков, усім Українським Організаціям і Установам та всім українцям, розсіяним по цілому світі.

*Світова Федерація Лемків
Організація Оборони Лемківщини
Об'єднання Лемків Канади
Фундація Дослідження Лемківщини*

Різдвяне побажання

Бажаєм здоров'я,
Веселого свята!
І в спокої щасливому
Другого діждати!

Діждати свободи,
При своїй родині,
Хвала Богу заспівати
В вільній Україні!

МАРКО БОЄСЛАВ

НА СТОЛІ НА СІНІ

На столі на сіні
Свічка сльози ронить —
Сумно у хатині —
Мати б'є поклони:

О, змилуйся, Христе,
Зглянься, Божа Мати, —
Замініть мої ви сльози
У тяжке прокляття.

Де ж ти, любий сину!
Де ж ти, мила дочко!
І цілує, к серцю тулить
У крові сорочку.

На столі на сіні
Свічка догасає.
Сива мати, мов зозуля,
З горя умліває.

Ой, прилинь, мій сину,
З раю, з того світу —
Відплати катам за мене
Й хату не огріту!

Ой, моя ти доню,
Прилинь із Сибіру,
Розпинають Україну,
Її славу й віру!

Вислухай молитву,
Боже щедрий, Боже! —
Хай блаженна наша зброя
Ката переможе!

РОЗДУМИ ПІД СВЯТ-ВЕЧІР

Коли на вечірньому темному небозводі засяє перша зірка, що майже дві тисячі років тому назад сповістила світові прихід Месії-Христа і ми засядемо до спільного родинного столу, не забудьмо за нашим стародавнім звичаєм залишити вільного місця при столі для душ тих, яких у цей святий вечір забракне серед нас. Не забудьмо про мільйони душ-жертв комуно-московського терору давніших і найновіших часів, пригадаймо жертви Чорнобиля, Бриг'ідок, Осьвенціма, Явожна та інших тюрем і концентра-

ційних таборів, де в нелюдяний спосіб тортуровано на смерть наших людей лиш тому, що були українцями.

Згадуючи нашу сумну й трагічну минувшину, не забуваймо про причини й джерела нашого рабства, що століттями приневолювало нас гнути свій хребет нерідко й перед чужим сміттям. В цю хвилину святкової задуми пам'ятаймо, що очікувати на поміч з-зовні це те саме, що потопуючому чіпатись вістря бритви. Найкращим доказом цього є факти нашого

сьогодення, наприклад Литви та стремлінь інших поневолених Москвою народів до незалежного самостійного життя. Звідси й простий висновок, що український нарід у своїх змаганнях за людяне життя може розраховувати лиш на власні сили. А щоб ці змагання увінчались успіхом, запорукою може бути лиш один фундаментальний фактор — об'єднана дія усіх сил України й діаспори для здобуття самостійної та суверенної, в повному цього слова значенні, Української Держави. Досягнення тієї підставової мети буде гарантом упорядкування всіх інших ас-

пектів суспільного, політичного й релігійного життя України.

Тож нехай Вифлеємська зірка своїм блідим променем серед ночі темних сил злоби, лицемірства й жорстокої судьби провадить нас до нашого Вифлеєму, провідною ідеєю якого повинна бути єдність. І нехай єдність нашої дії доведе народ України до престолу якому на ім'я — Самостійна Соборна Українська Держава, у складі якої повинна знайтися і наша зелена Лемківщина.

АКЦІЯ „ВІСЛА”

Як розпалено ненависть
З істориком **Евгеном Місилом** розмовляє **Жената Семпріх**

„Усіх нас детермінує почуття кривди за акцію „Вісла”, що впроваджувала в життя засаду збірної відповідальності — говорив Володимир Мокрий, посол ІОКП, українець, на цьогорічному з'їзді Об'єднання Українців в Польщі. Однаково нам, як і польському суспільству належить виявлення усієї правди про тамті події”.

Парляментарний Клуб і Комісія Національних і Етнічних Меншин роблять старання про засудження акції „Вісла” парламентом Польської Речіпосполитої. Одначе, як досі — безуспішно. Ось це оцінка тих подій істориком найновіших дій і працівником Інституту Літературних Досліджень ПАН (Польська Академія Наук — ІЛ) — Евгеном Місилом.

— Акція „Вісла” — це лиш останний акорд потягнень, яких метою було нахилити українське населення, що заселявало південньо-східні терени Польщі, до залишення своїх садиб. Спершу переселювано його до ССРСР.

— Так відбувалось це на основі підписаної 9 вересня 1944 р., між Польщею та урядом Радянської України, умови про репатріацію, тієї самої, на основі якої поляки із ССРСР вертали до Польщі. Для українського населення ця репатріація проходила на захадах добровільності тільки до весни 1945 р.; пізніше примушувано до виїздів, стосуючи різні форми насильства. У вересні 1945 року до висилення скеровано 3 дівізії ВП (польське військо — ІЛ). Кілька днів пізніше видано українцям заборону проживати у прикордонній зоні. 31 грудня цього ж року позбавлено польського громадянства всіх українців, здемобілізованих з радянської армії. В тому ж часі арештовано греко-католицького єпископа

Йосафата Коциловського, членів Перемиської Капітули і більшість духовенства цього віросповідання Перемиської Дієцезії та Апостольської Адміністрації Лемківщини. Їх передано в руки НКВД, їм судилось поділяти судьбу католицьких священиків Західньої України.

— Як ця акція перебігала?

— Брутальністю методів, стосованих супроти осіб, що відмовлялись від виїзду на Україну цей період переріс усе те, що було опісля, з акцією „Вісла” включно. Тамті дії закінчено 15 липня 1946 року. Щоправда польська сторона підняла старання продовжити переселенчу акцію, бажаючи правдоподібно вможливити полякам з Литви, України і Білорусії поворот до краю, але безуспішно.

Бажаючи уникнути переселення, люди тікали в ліси, хоронились. Знали ж бо, яка судьба чекає їх в ССРСР. Перед виїздом їх боронили деякі римо-католицькі священики, виготовивши деяким родинам фальшиві метрики хрещення, тому що критерієм при переселюваннях було віросповідання.

Додаймо що саме в тому часі на території Польщі з'явилися зорганізовані структури Української Повстанської Армії. Вони мали боронити цивільне населення перед змушуванням його до виїзду за Сян, також через польське підпілля, що брало реванш за акцію проти польського населення на Волині в часі німецької окупації. Саме тоді дійшло до братовбивчої боротьби.

До ССРСР, в загальному, переселено приблизно 480 тисяч осіб. Як пізніше виявилось, в Польщі залишилися 150 тисяч українців. Акція „Вісла” була продовженням тамтих дій.

— Якщо уже пояснювано причини акції „Вісла”, то роблено це доста переконливо. Переселене було це населення, яке піддержувало дії Української Повстанської Армії. Говорено, що українське підпілля не зложило зброї, що війна дійсно скінчена, але кров лється надалі, також і цивільного населення.

— Це один із мітів дбайливо плеканий комуністичною пропагандою. Знов правда була така, що по визволенні, з рук УПА згинули 600 осіб цивільного населення — згідно, на мою думку, перебільшених офіційних статистик — з чого деяку частину становили українці, підозрілі у співпраці з владою безпеки. В 1947 році, включно з періодом акції „Вісла”, згинуло 17 осіб. Були ще втрати серед війська, органів безпеки і ОРМО („Охотніча Резерва Міліції Обивательської” — ІЛ) — в загальному 1000 осіб. В тому часі Генеральний Штаб ВП мав документи командування УПА, що тактика українського підпілля в 1947 р., мала органічитись виключно до політичних і пропагандивних дій та вдержування зв'язків між проводом ОУН в УРСР і на еміграції. Генерал Сьверчевскі, що подався був до Яблїнок на кінцеву інспекцію, що мала дати підсумок боротьби за той період, загинув в обставинах зовсім випадкових. Усі були заскочені цим вбивством, чого не укривав навіть тайний звіт спеціальної комісії, що досліджувала цю справу, а була керована Фейґіном і Ружанським. Натомість із звітів командира 8 дивізії, полк. Белецького, виходило, що терен є цілковито опанований, транспорт і залізниця працюють нормально, а одиниці УПА знаходяться у стані поглибленого розкладу. Полк. Белецькі сугерував вицфанання своєї дивізії.

Не заперечую, що командування УПА перейшло до глибокої конспірації, розраховувало на зміну політичного укладу, на зміну кордонів. Подібні очікування були ціхою не тільки українського підпілля. Одначе взагалі не підпілля й бажання його ліквідації були причиною акції „Вісла”.

— Отже що? Якою ж логікою кермувались її автори, яку ціль хотіли вони досягнути?

— Виселювання українського населення було подиктоване побоюванням перед коректою польсько радянського кордону, що могла бути переведена під претекстом, що ці землі не є заселені польським населенням.

— Перейдім зараз до способу перепроваджування акції.

— Була вона ведена згідно опрацьованих через НКВД і випробуваних в СРСР методів. Рішення про переселення підняло Політичне Бюро КЦ ППР 29 березня 1947 р., отже наступного дня по смерті ген.

Сьверчевського. З внеском виступили Гомулка і Берут. Акцію розпочато 28 квітня 1947 р., в годині 4:00 рано. Села окружило військо, людиність мала три години на спакування достатку.

16 квітня, також рішенням Політичного Бюра, в Центральному Таборі Праці в Явожні ув'язнено українців, підозрілих у сприянні українському підпіллю, інтелегенцію і священників. Акцію закінчено 30 липня 1947 р.

— Табір в Явожні, трагічна пляма в найновішій історії Польщі, все ще чекає на своїх хронікерів.

— Це є символічне місце, що в драматичний спосіб поєднало в'язнених за його дротами від 1945 р., німців, поляків і українців. Усіх піддавано такому самому теророві, з намічанням знищити їх, якщо не фізично, то морально. Жорстокість супроти в'язнів не набагато уступала взірцям совітських лагерів і гітлерівських концентраційних таборів. Протягом багатьох років те місце було оточене стислою таємницею, навіть члени родин в'язнів не знали про його існування. Їх не інформовано, чи в'язні живуть, де перебувають, не повідомлювано також про смерть. В роках 1947-1949 перебувало в ньому 3800 українців, згинуло 160. По сьогоднішій день не вшановано цих гробів якимось хрестом, чи пам'ятковою таблицею. Також не дозволено на те українському населенню. Натомість живуть на заслужених емеритурах особи, що в тому часі становили його залогу або відповідальні за те, що там діялось.

— Добився пан до когось із них?

— Так. До Радкевіча і до полковника Ольковського, тодішнього шефа Воєвідського Уряду Публічної Безпеки в Кракові. Через його бюрко переходили усі документи табору. Сьогодні він твердить, що такий табір ніколи не існував.

Варто зазначити, що останніми українцями, які опинились на волі, були православні і греко-католицькі священники. Після звільнення з табору, їх в'язнено в Кракові на Монтелюпіх, згодом — в Грудзьондзу. Коли, за ініціативою примаса Глонда, опинились на волі, з Ватикану одержали фінансову допомогу. На цій основі частину із них звинувачено у шпигунській діяльності в користь Ватикану і знов арештовано.

— Вернімо до пропаганди. Говорено також, що цивільне населення, переселене, в рямках акції „Вісла”, на західні землі, завдяки тому уникнуло галицьку біду, потрапило на терени кращої інфраструктури, одержувало значно заможніші господарства від тих, які залишили.

— То ще один міт, надто завзято розповсю-

днюваний. Влада оцінила українську популяцію, яка мала бути переселена на західні землі, на 50 тисяч осіб. Стільки то й господарств приготовано для них. Переселено 150 тисяч. Отже більшість керовано до ПГР (державні сільські господарства — ІЛ) і на знищені господарства. Не може оправдувати цілої акції навіть те, що в багатьох випадках українці одержували ліпші господарства, бо цих людей з розумом розпорозено, позбавлено контактів з власною культурою, релігією, заборонено їм у будь-якій формі організуватися, піддано наглядові уряду безпеки. Протягом десяти років в Польщі не було ні одної школи з українською мовою навчання, ні одної церкви греко-католицького віросповідання. По сьогоднішній день ці люди живуть з нічим не заслуженим п'ятном бандитів.

— *Об'єднання Українців в Польщі очікує засудження акції „Вісла” парламентом. Неменш, у виступах його представників даремно очікувати тону, який появився у зверненні польських єпископів до єпископів німецьких в шістьдесятих роках; „Вибачаємось і просимо вибачення”.*

— Розумію такий хід думок, але з ним я не згідний. В моєму переконанні, переселена українська людність була виключно жертвою. Вона не може нести вину за те все, що поляки терпіли в часі війни, м. ін. на Волині, із сторони українського підпілля. Зрештою, там був збройний конфлікт, воєнний час, а тут — з розумом зорганізована акція польського комуністичного уряду. Зрештою, до її переведення не випадково добирали відділи формовані із жовнірів, що походили з Волині. Щоб ефект був повний — їх учили, що українець то бандерівець, тільки бандит. Опрацьовано спеціальні пропагандивні матеріали на те тільки, щоб розпалювати польсько-українську ненависть. Був це страшний удар, коли жертви падали і по одній і по другій стороні. Однак дотепер говорено виключно про польські втрати. Не вело це ані до згоди, ані до поєднання.

Розмовляла:

Жената Семпріх

із Польської мови переклав **Іван Лико**

До статті: „Сенат про акцію „Вісла”.

На сторінках цього ж журналу Вш. Читач здибле й іншу статтю на тему т. зв. акції „Вісла”. Це розмова Женати Семпріх з Євгеном Місілом. В названій розмові, м. ін., є вислів: „...про старання о засудження акції „Вісла” парламентом Польської Речіпосполитої. Одначе, як досі, безуспішно”.

Ця розмова була поміщена на сторінках польської газети „Жечпосполіта” ч. 179, від 3-го серпня ц.р. Виявляється, що цього самого дня сенат Польщі засудив акцію „Вісла”. Інформація про цю подію була поміщена в часописі Солідарности — „Газета Виборча” ч. 182, від 7-го серпня ц.р.

На маргінесі додаймо, що офіційний засуд, однією із палат парламенту Польщі, рішення польського уряду, від 24 квітня 1947 року, про приму-

сове виселення з південно-східних територій українського населення, має радше значення декларитивне чим документальне. Засуд бандитської акції „Вісла” другою палатою польського парламенту — польським Сеймом міг би мати більшу політичну вимову й значення правно зобов'язуючого акту до хоча б частинної направи кривд, заподіяних українцям — громадянам Польщі, таки польським урядом, але коли спроможуться поляки на те? — Якщо взагалі?

Внизу Ухвала Сенату про акцію „Вісла”, з коментарем Адама Міхніка, в перекладі з польської мови.

Іван Лико

Сенат про акцію „Вісла”

Ухвала Сенату Польської Речіпосполитої від 3 серпня 1990 р.

Суспільні й політичні зміни, що dokonуються у нас і в сусідніх країнах ставлять перед нами нові виклики. З огляду на присутність української людности в Польщі особливого значення набирає взаїмне пізнання, зрозуміння й поєднання поляків і українців.

Протягом історії різно спліталась судьба обох

народів. Поляки й українці не лиш працювали разом і жили побіч себе як сусіди, але також часто лучились в тих самих родинях. Однак побіч згідного співжиття чимало було взаїмних кривд та нехоті. Була ненависть, а навіть пролита кров. Ця минувшина обтяжує наші стосунки. Цю минувшину треба

перебороти.

Бажаючи поєднання, стараємося показати нашу трудну історію у світлі правди. Зокрема вимагає це виявлення болючих подій, що заїснували в повоєнному часі в нашій спільній батьківщині.

Одною із них була військовська акція „Вісла”, яку на основі ухвали Президії Ради Міністрів, від дня 24 квітня 1947 р., переведено в південній і середньосхідній частині Польщі. Комуністична влада, приступаючи до ліквідації відділів Української Повстанської Армії, доконала в той час примусових переселень людності, в більшості української. Протягом трьох місяців виселено з родинних місць около 150 тисяч осіб, позбавивши їх майна, садиб і святинь. Протягом багатьох років їм унеможливлено, а згодом утруднювано повороти.

Сенат Польської Речіпосполитої засуджує акцію „Вісла”, в якій застосовано — властиву тоталітарним системам — засаду збірної відповідальності.

Сенат Польської Речіпосполитої буде стриміти до того, щоб були направлені — на скільки це можливе — кривди, що стались у висліді тієї акції.

Історія польсько-українських стосунків нагадує кровавий вузол суперечностей і конфліктів, а пам'ять про минулий час для багатьох людей досі становить відкриту рану. Про справи, що обтяжені так великим ладунком емоції треба розмовляти спокійно, обережно, важучи кожне слово.

До недавна такі розмови могли вестись

виключно поміж емігрантами. Запис таких еміграційних дебат конче належить запрезентувати польській opinii. Велику ролю відіграв тут Єжи Гедройц і цілий круг паризької „Культури”. На тих сторінках виміняли opinii поляки й українці, Юзер Лободовські і Богдан Осадчук.

Але ще залишилось багато до описання: від польсько-українського конфлікту в 1918 р., почерез політику II Речіпосполитої супроти української суспільности, акції скрайніх українських організацій проти польської держави, аж по драму років війни. Треба в новий спосіб глянути на трагізм української ситуації цього часу. Розуміючи власне нещастя, варто вміти похилитись над чужим нещастям.

Сьогодні стоїмо супроти нової фази польсько-української дебати, будем розмовляти без комплексів і без цензурного „кнебля” — вільні з вільними, рівні з рівними. Одною із тем, яких не дасться обминути є справа операції „Вісла”.

Від правди втекти не дасться. І тому дуже добре сталось, що Сенат засудив цю акцію ясно і однозначно.

Відповідальність за виселення українського населення паде на комуністичну владу. Це належить ствердити, резигнуючи в цьому моменті з рахунку кривд, з вичислювання польських кривд, які також вкладаються в кровавий ланцюг. До речі — не йдеться тут про жодну політичну гру. Йдеться про названня „дранства — дранством”. Ми винні це жертвам злочину, нашим дітям, самим собі.

Адам Міхнік

Міжнародна Наукова Конференція з лемківських проблем у Львові

На сторінках нашого журналу уже подовано інформації про загальні збори Товариства „Лемківщина” і наукову конференцію з лемківських проблем, що відбулись у Львові, одначе з огляду на специфіку й проблематику обговорюваних питань дозволяємо собі помістити дві статті, що друкувались у „Нашому Слові” (в Польщі) ч.ч.: 31 і 32 від 5-го і 12-го серпня ц.р. Авторами названих статей були — Іван Красовський і Володимир Гула.

Іван Лико

Поважною історичною подією для львів'ян, зокрема лемків, які проживають на Україні, стала наукова конференція („круглий стіл”), організована Львівським відділенням Інституту мистецтво-

знавства, фольклору та етнографії ім. М. Рильського АН УРСР та правлінням Товариства „Лемківщина” у Львові, що проходила 22-24 травня 1990 р. в залі відділення інституту. Форум учених України, США, Канади, Польщі і Чехо-Словаччини був присвячений обговоренню проспекту трьохтомної монографії „Лемківщина” та аналізовані найважливіших проблем з історії та культури лемків, трактування яких не завжди співпадає з висновками українських лемкознавців.

Відкрив засідання завідуючий відділенням інституту **Олександр Росінський**. У вступному слові розкрив він тему „круглого стола”, потребу обміну думками з приводу проспекту тритомного видання.

Тепло привітав гостей, які прибули на форум з дальших і ближчих країн. Це д-р Іван Гвозда — голова Світової Федерації лемків (США), інж. Максим Маслей — голова Організації лемків Канади, д-р Микола Мушинка — член правління Об'єднання русинів-українців Чехо-Словаччини, д-р Лешек Дзенгель — завідувач кафедрою етнографії Ягеллонського університету в Кракові, Федір Гоч — голова ініціативної групи Об'єднання лемків у Польщі, керівник музею культури лемків у с. Зиндранова та етнограф Павло Стефанівський — теж з Польщі.

О. Росінський ознайомив учасників „круглого стола” з програмою роботи.

З доповіддю виступив доктор історичних наук **Юрій Гошко** — головний редактор монографії „Лемківщина”. Він зупинився на питанні походження етнографічної назви „Лемки”. Згадав, що питанням історії і культури лемків займалися такі визначні українські вчені як І. Верхратський, І. Франко, Ф. Колеса, Ф. Вовк, В. Гнатюк та інші.

Говорячи про сьогоднішнє становище, доповідач відзначив, що у минулі роки було неможливо глибше зайнятися проблемою лемків, тим більше, що частина з них проживає поза межами України. Сталінсько-брежнєвські часи, наклали свій негативний слід на історико-етнографічні дослідження історії лемків. Цю прогалину необхідно заповнити. Тому велике значення для української історичної науки матиме монографія „Лемківщина”. Перший її том мав би бути присвячений історії і культурі етнографічної Лемківщини до 1945 року, другий — історії і культурі лемків на Україні, в Польщі і Чехо-Словаччині після другої світової війни, а третій — історії і культурі лемків у Югославії, США, Канаді та інших країнах.

Доповідач відзначив, що національною (народною) назвою для лемків є „русини”, „українці”. Натомість назва „лемки” — це порівняно нова етнографічна назва. Доповідач заперечив достовірність теорії „волоської колонізації Карпат”, підкреслив єдність лемків з українським народом.

Що стосується монографії „Лемківщина” — то проблема її створення нелегка. Потрібно максимально використати польові дослідження, архівні матеріали, колекції пам'яток культури лемків у музеях і приватних збірках, ілюстративні матеріали. Слід вивчати також всі наявні публікації. Для повної подачі матеріалів авторський колектив буде підібраний не лише з України, Польщі, Словаччини, але й діаспори. До нового року необхідно скомплювати авторський колектив.

Гість з Чехо-Словаччини **д-р Микола Мушинка** відзначив велику користь цієї першої історичної

зустрічі, яка відкриває широку перспективу співпраці дослідників різних країн над мало вивченою проблемою українських лемків. Цьому сприяють зміни у політичній ситуації як в СРСР, так й інших країнах.

Капітальна праця про лемків, авторами якої, крім українських лемкознавців, будуть також учені інших країн, дуже потрібна. Вона дасть змогу вирішити ряд неясних ще питань з історії лемків, визначити точну їх етнографічну територію, включаючи частину Закарпатської області тощо. З питань лемківської тематики маємо велику кількість публікацій у нас в Чехо-Словаччині, в Польщі і на еміграції. Але вони, здебільша, недоступні широкому колу читачів і дослідників.

Потрібно буде звернути увагу і на той факт, що пам'ятки культури лемків, зокрема твори іконопису, часто подаються як „словацькі”, а лемківські храми як пам'ятки словацької архітектури. Нам потрібно правдиво висвітлити ці та інші питання.

Доповідач відзначив вдалий вибір осередку вивчення історії та культури лемків у широкому масштабі — місто Львів, де зосереджені багаті архівні джерела саме з тих питань, тут проживає багаточисельний загін інтелігенції Лемківщини.

Говорячи про дослідження лемківських проблем на Заході, навів як приклад десяти томне видання „Енциклопедії Українознавства”, яку започаткував і редагував лемко В. Кубійович. У 1988 р. в США видана двотомна праця „Лемківщина”. Авторами другого тому („Культура”) є львівський науковець-лемко І. Красовський, з Польщі — М. Сивіцький, з Чехо-Словаччини — М. Мушинка. Ряд праць видано в Польщі і ЧСФР. Треба узагальнити увесь досвід досліджень про Лемківщину.

Аналізуючи становище русинів (українців) на Словаччині, доповідач ствердив, що у них збереглися дуже чіткі лемківські традиції і народна свідомість того, що вони „русини”. Не варто насильно накидати їм теперішню назву „українці”, до якої вони ще не звикли. Такі насильні спроби у минулому принесли шкоду, бо ряд русинів проголосило себе словаками. Окремі агітатори лякають місцевих русинів, якщо вони запишуть себе українцями, їх насильно вивезуть у Сибір.

Доповідач присвятив увагу також русинам (українцям) Югославії, які поселилися там у 1751 році. Центр їх культури — містечко Руський Керестур. Видають вони шість журналів і кілька газет своєю говіркою та українською літературною мовою. Також видали ряд книжок, а при університеті в Новому Саді створено кафедру русинської мови і літератури. В

Руському Керестурі існує русинська гімназія. Невелика кількість лемків проживає в Румунії.

Що стосується авторів монографії „Лемківщина” то розділ про фольклор лемків південних схилів Карпат доповідач міг би взяти на себе, історію словацьких лемків написав би Іван Ванат, архітектури житла — Мирослав Сополита. Крім того, культурою лемків на Словаччині займаються М. Шмайда, М. Гиряк, Ю. Костюк, П. Маркович.

Голова Світової федерації лемків **д-р Іван Гвозда** (США), підкреслив, що ознайомлення з методологією підготовки обширної монографії про лемків представників відповідних наукових установ світу дуже корисне і своєчасне. Монографія „Лемківщина” потрібна не лише лемкам на Україні, в Польщі і Чехо-Словаччині, але й лемкам на еміграції. Для її створення потрібно використати сучасні наукові принципи. Таким чином стане цінним вкладом у світову науку.

Характеризуючи розвиток культурного і наукового рівня лемків на еміграції, доповідач відзначив помітну заслугу в цьому лемка-емігранта, талановитого публіциста і журналіста Ю. Тарновича, який видав ряд книжок, видавав газету „Лемківські вісті”. Був автором „Ілюстрованої історії Лемківщини”, що вперше була видана 1936 року у Львові, недавно перевидана в США. У США виходить також журнал „Лемківщина”, побачили світ чотири випуски „Анналів”, присвячених Лемківщині.

Лемки-емігранти в США створили ряд культурних організацій, серед яких найповажніша Організація оборони Лемківщини (ООЛ), яка допомагала Лемківщині, як також загальноукраїнській „Просвіті”. Безвихідне становище лемків у Польщі після 1945 року активізувало працю на еміграції, спрямовану на допомогу землякам. Були внесені відповідні петиції в різні організації, зокрема в ООН, з вимогою допомогти лемкам у Польщі. Обставини не дали змоги здійснити більш помітну допомогу.

З середовища лемків-емігрантів вийшли численні прогресивні діячі науки і культури. Зближення з лемками на Україні — це, без сумніву, гарантія доброго майбутнього. Лемківські організації на еміграції сприятимуть у роботі лемкам на Україні, допомогатимуть видавати наукові і популярні праці, фінансуватимуть окремі культурні заходи, включаться у підготовку потрібної монографії „Лемківщина”.

Голова Об’єднання лемків Канади **інж. Максим Маслей** розповів, що перша лемківська організація „Лемко-Союз” виникла в Канаді у 1929 році. Перші емігранти називали себе „русинами”, „руснаками”.

Тому що англійська преса перекладала слово „русин” як „росіянин” виникали з цього приводу непорозуміння. Згодом „Лемко-Союз” Канади змінив назву на „Карпато-руське общество Канади”. У наш час в Канаді діє Об’єднання лемків Канади (ОЛК), яке охороняє інтереси Лемківщини і є членом Світової Федерації лемків. Серед найактивніших лемківських культурних діячів доповідач назвав М. Горбала, письменника Ф. Колесара, О. Іванусіва, маляра П. Лопату. Лемківська громадськість Канади приступила до будівництва музею Ю. Тарновича. Схваливши проспект монографії „Лемківщина”, доповідач запевнив, що керівники ОЛК й інші культурні та наукові діячі з середовища лемків будуть співпрацювати над створенням згаданої мною монографії.

Голова ініціативної групи Об’єднання лемків у Польщі та керівник музею культури лемків у с. Зиндрановій **Федір Гоч** висловив подяку організаторам „круглого стола” та думку про те, що ми були свідками різних фальсифікацій про історію лемків. Наприклад, професор Р. Рейнфусс розвинув теорію волоського походження лемків. Такі ж ідеї проповідував поет Є. Гарасимович. У той же час професор П. Магочі в Канаді створив теорію, що лемки — це окремий народ „карпатороси”. Доповідач висловив надію, що теперішні кадри науковців знайдуть належну відповідь на всі спірні питання що стосуються, лемків та їх історії.

У доповіді знайшла засудження акція „Вісла”, проведена польською владою в 1947 році, яка знищила північну частину Лемківщини. Доповідач зробив висновок, що подібне руйнування Лемківщини не в силі була здійснити шляхта протягом століть, а брати-слов’яни здійснили ліквідацію Лемківщини за дуже короткий час. Наслідком шовіністичної політики польської верхівки є те, що частина лемків у Польщі боїться власної національної назви „українці” чи навіть „русини”. Тому деякі лемки афішують себе лише як „лемки”, а поодинокі заявляють що вони „лемки-поляки”.

Виступаючий висловив жаль з того приводу, що довгий час Україна мало цікавилася своїми людьми в Польщі. Лемки змушені працювати і жити на власний розсудок. Створили музей лемківської культури, але держава ним не опікується.

Етнограф і культурний діяч в Польщі **Павло Стефанівський** охарактеризував незавидне становище лемків у Польщі. Більшу їх частину виселено у 1944-1946 роках до Радянського Союзу, решту примусово виселено в 1947 році на західні землі Польщі і розсіяно в польському середовищі. Лемки

дуже люблять рідний край і мріють про повернення у Карпати.

Недавно в Польщі створено Громадянський круг лемків, який бореться за повернення лемкам їхніх лісів. Шкода, що майже одночасно в Польщі почало діяти „Стоваришіня лемків” члени якого визнають лемків лише лемками, а не українцями чи русинами. Це породжує непотрібні непорозуміння. Натомість дуже добре, що у Львові вже існує осередок дослідження історії та культури лемків, що сприятиме їх об'єднанню.

Завідуючий кафедрою етнографії Ягеллонського університету в Кракові **Лешек Дзєнгель** відзначив, що кафедра допомагатиме українським науковцям у створенні дуже потрібної монографії. Запропонував, при потребі, залучити до співпраці молодих науковців — лемків Дмитрика, Гамбаля і Процяк-Стефаньську.

Доповідь „До питання про автохтонність українських лемків у західних Карпатах та оцінку теорії „волоської колонізації Карпат” виголосив історик **Іван Красовський** (Львів). Він відзначив, що хоч українські дослідники трактують ці проблеми у властивому історичному світлі, актуальність теми породжує помилкова, ненаукова позиція окремих сучасних польських істориків і публіцистів.

Намагаючись оправдати післявоєнне насильне виселення лемків з Карпат, у Польщі, на щабель історичної науки, піднято твердження, що лемки не автохтони Карпат, бо, мовляв, у західних Карпатах до XV ст. проживали поляки. Лише в XV-XVII ст. в результаті т. зв. „волоської колонізації Карпат” тут прибули волохи (румуні) з домішкою русинів, які нібито згодом зручили волохів.

Науці відомо, що вже у VII ст. по обох схилах західних Карпат жили східнослов'янські племена, що їх в літературі називаємо білими (західними) хорватами (горбати, горвати — назва від „горби, гори”) які за свідченням угорського літописця Аноніма, уже на початку IX ст. називали себе „русинами”. Їх культура не відрізнялася від культури наддніпрянських східнослов'янських племен. У 992 році білі хорвати (західні русини) були приєднані до Русі. Отже русини (українці) є автохтонами західних Карпат.

У 1340 році північні схили західних Карпат захопила Польща. Почалася польсько-німецька колонізація з півночі у напрямку Карпат, яка

відтіснила русинів углиб гір. На захоплених землях запроваджено панщину, для нормування якої використано звичаєве волоське право. Це спричинило XV-XVII ст. локалізацію сіл з руського і німецького права на право волоське. Подія ця дала поштовх для створення у середині XIX ст. ненаукової теорії „волоської колонізації Карпат”.

Творці нової теорії проголосили, що до XV ст. нібито в західних Карпатах був лише польський елемент, а в XV-XVII ст. з'явилися тут волохи, які згодом зручилися. „Доказом” „волоської колонізації” мала бути локалізація сіл на новому праві та поодинокі слова румунського походження, які зустрічаються в лемківській горівці. Подібні ж слова зустрічаються, як нам відомо, також в інших слов'янських мовах.

Доповідач навів ще ряд переконливих аргументів наукової неспороможності теорії „волоської колонізації Карпат”.

В обговоренні доповідей та принципів опрацювання монографії „Лемківщина” взяли участь: І. Майчик, В. Хомик, І. Чулик, І. Шерба та інші. Вони схвалили виступи учасників „круглого стола” та перспектив наукової монографії „Лемківщина”. З задоволенням підкреслили, що закладено цінний фундамент для дальшої плідотворної праці українських істориків і етнографів спільно з дослідниками інших країн нашої планети.

Підсумки праці „круглого стола” зробив завідуючий відділенням Інституту О. Росінський. Він висловив подяку всім учасникам форуму, зокрема закордонним гостям, за активну участь у роботі „круглого стола”. Враховуючи подані пропозиції, до редакційної колегії наукової монографії „Лемківщина”, крім раніш затверджених (Ю. Гошко, М. Моздир, І. Кирчів, П. Когутов, І. Красовський, М. Мушинка, О. Росінський) додатково введено: І. Гвозду, М. Маслея, П. Стефанівського.

На закінчення учасники „круглого стола” побували на відкритті виставки „Народне мистецтво лемків” (живопис Д. Солинка, різьба на дереві — А. Сухорського) у виставочному залі Музею народної архітектури та побуту у Львові. Також відвідали музей „Козацькі могили” під Берестечком, Олеський замок, садибу М. Шашкевича в Підлісся.

Іван Красовський

До статті: „Проблеми і надії товариства „Лемківщина””

Нижче подаємо статтю Володимира Гули, що друкувалась у „Нашому Слові” ч. 32, від 12-го серпня 1990 року, п.з. „Проблеми і надії товариства „Лемківщина”.

У названій статті нашу увагу привернула аналогія деяких аспектів діяльності ново-зорованого товариства „Лемківщина”, із заходами Організації Оборони Лемківщини (у ЗСА) та Об’єднання Лемків Канади, в минулому. Приміром, говорячи про дослідження, пов’язані з депортацією української людности з територій, які входять до Польщі, автор подає інформацію про надрукування в газеті „Ленінська молодь” анкети із запитанням до вихідців Лемківщини, Надсяння і Холмщини.

Заходами голови Крайової Управи Організації Оборони Лемківщини (д-ра Івана Гвозди), із обіжним листом ч. 4 від 28 липня 1972 року, розіслано було відділам ООЛ „Запитник призначений для наукових цілей — вивчення проблематики сучасної Лемківщини і лемків”, охоплюючий 41 питань, пов’язаних із насильним виселенням лемків. Згодом цей запитник розіслано передплатникам „Лемківських Вістей” і лемківського календаря. В п’ятнадцять місяців пізніше, на ХІУ-ому З’їзді ООЛ, звітуючий голова Крайової Управи ООЛ інформував, що „... нажаль, досі ми одержали лише 40 виповнених „Запитників”. Цей факт є дуже болючий...”. Від себе додаймо, що цей матеріал не міг послужити задумам. Маємо надію, що в Україні, де поселились 60 %-ів лемків і де на сучасний час умовини сприятливіші, заінтересування антекою та відгук на неї будуть більш успішними.

В іншому місці автор інформує про листа, Іллі

Чулика, спрямованого до міністра культури в Польщі, в якому „... піднімаються питання акції „Вісла”, звертається увагу на зловмисне намагання в публікаціях польської преси створити в особі українців „образ ворога”,...”

Подібні спроби були чинені згадним головою К.У. ООЛ на терені ЗСА, де з кінцем квітня 1973 р., перепроваджено розмову із Першим Секретарем представництва Людової Польщі до Організації Об’єднаних Націй, в справі ситуації лемків в Польщі і в справі становища лемків на американському континенті щодо цієї ситуації. Знов же 1-го червня 1973 р., вислано листа в справі лемківської ситуації в Польщі до амбасадора Людової Польщі в Вашингтоні. Із знаних політичних причин тих часів ізольовані заходи ООЛ не принесли конкретних полегш нашим людям у Польщі. У змінених зараз умовинах і стосунках між Польщею і Україною, при чинному заангажуванні компетентних чинників Верховної Ради УРСР, такі починання можуть мати позитивні для лемків наслідки, хоч до задовільної розв’язки та бодай частинної направи кривд, завданих українцям-уродженцям Лемківщини, як і всім іншим українцям, дорога далека.

Протягом останніх майже сорока років Організація Оборони Лемківщини, а згодом і Об’єднання Лемків Канади вели послідовну та безкомпромізову боротьбу за права українського населення Лемківщини й усіх лемків, а то й українців всього Закерзоння. Настали часи для продовжування змагань за нашу справедливість об’єднаними силами усіх лемків.

Іван Лико

Проблеми і надії товариства „Лемківщина”

Наприкінці травня 1990 року в конференцзалі Львівського науково-дослідного радіотехнічного інституту відбулися загальні збори товариства „Лемківщина”. Були вони чи не найгострішими від часу заснування організації в липні 1988 року.

Із звітом про роботу товариства з 1 квітня 1989 — по 20 травня 1990 року виступив його голова Петро Когутів. Він, як один з найдосвідченіших лідерів

лемківського руху в республіці, віддав чимало власних сил і часу, щоб суспільно-культурне товариство „Лемківщина” змогло заіснувати. І тому, забігаючи дещо наперед, які б не лунали того дня критичні зауваження щодо діяльності керівництва „Лемківщини” за звітний період, заради об’єктивності мусимо з вдячністю визнати, що ним зроблено фундаментальний крок у справі порятунку

однієї із регіональних культур українців у згуртуванні самих вихідців з Лемківщини. Без цього кроку, врешті, важко було б уявити самі збори товариства, до речі, інколи з далеко не вельми конструктивними виступами.

Сьогодні товариство налічує 423 члени. У своїй практичній роботі, як зазначив Петро Когутів, воно намагається об'єднувати лемків на засадах плюралізму переконань і поглядів.

Одне із першочергових завдань товариства полягало у зміцненні контактів з подібними осередками у Польщі, Чехо-Словаччині, Югославії, США, Канаді. Всі братні товариства русинів-лемків-українців за кордоном в той чи інший спосіб відгукнулися на появу „Лемківщини” у Львові. А окремі громадяни запропонували йому також і матеріальну допомогу. Так, Олег Володимир Іванусів з Канади подарував товариству 300 примірників своєї ілюстрованої книжки „Церква в руїні” з умовою, що кошти від її продажу будуть використані на спорудження у Львові типової за архітектурою лемківської церкви.

Другою надто важливою проблемою Петро Когутів виділив видавничу діяльність. З ініціативи товариства Львівське відділення інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії імені М. Рильського із залученням зарубіжних авторів розпочало працю над монографією „Лемківщина. Лемки”. Ведуться також розмови із Союзом русинів і українців Югославії про видання творів лемківських поетів та письменників.

Залишається нерозв'язаним питання друкованого органу товариства „Лемківщина”. Згода Львівського відділення Українського фонду культури виділити у своєму журналі для товариства декілька сторінок ще не вичерпує актуальності цієї проблеми.

Дещо успішніше виглядають справи з популяризацією пісенних набутоків лемків. На Україні діє декілька хороших колективів. Наприкінці липня — початку серпня цього року у рамках Міжнародного фестивалю української фольклорної пісні відбудеться конкурс лемківської пісні.

У доповіді, а також в окремих виступах, прозвучала думка про те, що прийшов час громаді вихідців із Лемківщини подбати про власне приміщення. Найбільш сміливе міркування з цього приводу висловив Орест Чабан. Він переконаний, що повинен бути створений лемківський суспільно-культурний центр, який би існував не на громадських, а на державних засадах.

Іван Кирпан після виступу в ролі голови ревізійної комісії зробив дуже слушне зауваження: „У

залі присутні всього 6-7 відсотків людей у віці до 30 років. А раз ми не маємо молоді — не маємо майбутнього”. Так, до речі, вперше на зборах констатувалася проблема нестачі молодшої генерації серед загалу членів товариства „Лемківщина”. Останню активно поглибили ряд інших промовців.

Конструктивні міркування висловив голова Тернопільської обласної організації товариства „Лемківщина” Володимир Барна. Зокрема, з метою пробудження інтересу у молодих громадян до лемківської спадщини вирішено проводити „Ватру”, тобто свого роду свято культури лемків, подібне до того, яке впродовж останніх восьми років відбувається в одному із сіл польської Лемківщини. Критичні зауваження про постановку роботи з молоддю пролунали у виступі Зіновія Ралька.

Про потребу товариства „Лемківщина” йти в ногу з новими суспільно-політичними процесами, які відбуваються в країні, наголосив Ілля Чулик. „У нас, лемків, спільна національна символіка, — сказав він. — Одночасно необхідно більше радитись і всім нашим лемкам, регулярно практикувати зустрічі за „круглим столом”. Тоді лише товариство буде для нас і нашої душі”.

Це питання також знайшло на зборах широкий відгук. Так, Станіслав Давида з Тернополя ствердив, що сьогодні серед українців не може існувати організації, яку б не цікавило національне відродження, кінцева мета якого — повний суверенітет України.

Хвилюють членів товариства і багато інших питань, які стосуються як минулого, так і сучасного життя лемків. Іван Щерба, який очолює одну з комісій товариства „Меморіал” на Львівщині, розповів про дослідження, пов'язані з депортацією української людності з території, які входять до Польщі. З цією метою обласна молодіжна газета „Ленінська молодь” (віднедавна — „Молодь Галичини”) надрукувала анкету із запитаннями до вихідців з Лемківщини, Надсяння і Холмщини. Перед присутніми зачитано листа кандидата фізикоматематичних наук, доцента Львівського університету Іллі Чулика, який в лютому 1990 року спрямовано до міністерства культури Польщі. У ньому піднімаються питання акції „Вісла”, звертається увага на зловмисне намагання в публікаціях польської преси створити в особі українців „образу ворога”, висловлюється побажання у випрацюванні більш об'єктивного погляду на польсько-українські стосунки в минулому.

На зборах ухвалено текст звернення до сесії Верховної Ради (парламенту) Української РСР, в

якому, зокрема, зазначається:

„Дати політичну і правову оцінку переселення українців Лемківщини, Надсяння, Холмщини в 1944-1947 роках як акту насильницької депортації і розсекретити пов'язані з ним документи.

Підтримати на дипломатичному рівні українську громаду Польщі в її справедливих допомаганнях засудження операції „Вісла” і концтабору в Явожні для українського населення, проведення розслідування і покарання винних.

Порушити перед урядом Польщі питання збереження української культури, архітектури, цінних рукописів, архівних матеріалів.

Враховуючи складність і неоднозначність цих питань, які зачіпають польсько-українські стосунки, вбачаємо доцільність створення спеціальної авторитетної комісії Верховної Ради УРСР з залученням вчених України і Польщі”.

(Звернення підписали представники товариств „Лемківщина”, „Надсяння”, „Холмщина”, і голова комісії „Меморіалу” по вивченню обставин польсько-українських переселень в післявоєнний період).

На зборах товариства „Лемківщина” звучали вимоги перегляду окремих положень Статуту самої організації. У зв'язку з цим висувалась ідея проведення міжобласної конференції лемківських осередків. Стверджувалась думка, що товариству доцільно негайно випрацювати свою більш чітку і дієздатну структуру. Керівництво повинно бути цілеспрямованішим у заснуванні нових відділень.

З великим піднесенням реагував зал на виступи закордонних гостей.

Голова Світової Федерації лемків зі США, доктор Іван Гвозда у своєму виступі підкреслив: „Ми втрималися тільки тому, що завжди були певні, що ви є тут нашими братами. Ви є той духовний, культурно-політичний потенціал, задля якого варто на чужині утверджуватися... Нам конечно потрібно збудити українську націю, якої є обов'язком нами заопіку-

ватися. Якщо ми не будемо мати спільної України, ми також не будемо мати того, що допоможе нам увійти до української нації”.

Член ініціативної групи русинів-українців Чехо-Словаччини за перебудову Микола Мушинка докладно розповів про складні процеси, які відбуваються на прясівській Лемківщині. Як зазначив відомий фольклорист і етнограф, тамтешні автохтони не сприйняли термінологію „лемко”, яка поширена на галицькій Лемківщині. Але вони добре усвідомлюють, що з лемками польського боку мають „спільний корінь і єдине тіло”.

Велика проблема на Прясівщині полягає у тому, що багато громадян тут голоситься не до української національності, а до словацької. На думку Миколи Мушинки, причини цього — політичні, а не національні.

Щоб якось уповільнити і врешті зупинити темп словакізації, вирішено повернутися до древньої, тобто першої назви українців — русини. „Коли наші люди будуть голоситися за русинів, то за десять років вони стануть українцями”, — підкреслив Микола Мушинка.

Промовець згадав і про небезпеку з боку представників „політичного русинізму”, які виступають проти того, щоб трактувати русинів-українців як одну національність.

Голова Громадянського кола лемків (Польща) Павло Стефанівський передав палке вітання від регіональної землі — Лемківщини. Він розповів про боротьбу розкиданих у Польщі лемків за право повернення їм прадідівських лісів.

Згідно Статуту відбулися вибори нового складу керівництва товариства „Лемківщина”. Його головою став доцент Львівського політехнічного інституту Орест Чабан. Останній має трьох заступників — Дмитра Солинка, Іллю Чулика, Андрія Хомика.

Володимир Гула

Проф. д-р. Григор Лужницький характеризував лемків як „сторожів українського народу” „зі Заходу”, якого історичні вороги цілого українського народу при кожній нагоді старалися знищити всякими доступними їм засобами, щоб (позбувшись лемків),

мати відкриті двері для нападу на центральні землі України, як також й для того, щоб позбутися раз назавжди потенційно ворожого собі елемента в запіллі.

Лемківщина в Огні

— Це вже тепер весняний вітер засмалив нас, як сюди, до вас ми добивались, друже командире. Та й у зимі не так уже примірно сидів я в бункрі. Часто вискакував з бункра на розвідку, а то й за харчами ходив на села.

— То так ти, друже чотовий, наказу придержувався? Був же наказ — без потреби не ходити по селах, — посміхнувся командир.

— Авжеж, придержувався наказу, друже командире! Без потреби я й не ходив, а тільки тоді, як була потреба.

— А по цей тризубець з кораликів, то теж напевно ходив ти до села — сам же він до бункра не прийшов. А хоч гарна та дівчина, що тризубець подарувала? — питав, жартуючи, командир.

— Хто його знає, чи гарна? Не те гарне, що гарне, а те, що подобається, відповів Островець.

— А ви, друже чотовий, не викручуйтесь! Як звав, так звав!... Тепер уже не кажіть, чи гарна вона, тільки, чи подобається вам? — встрянула в розмову Таня.

Чот. Островець якось дивно глянув на неї, наче б оце тільки її завважив. Враз споважнів і випрямився, наче при команді наструнко.

— Щоправда, то я навіть не знаю, друже Тетяно, котра саме з дівчат робила цей тризубець та й хустинку вишивала, чи тістечка пекла. Все це я дістав у пакуночку. Вони ж, дівчата-підпільниці, приготувляли пакуночки для всіх друзів з нашого бункра.

— А для нас теж хотіли дівчата приготувати дарунки, але нам не дозволено було йти за ними, — завважив вістун Буйний, посміхнувшись у бік командира. — Та св. Миколай приніс нам дарунки до бункра.

— Ну, то ви, друзі, щасливіші були, що не потребували ходити за дарунками до села, — посміхнувся Островець.

— А ви, друже чотовий, такі вже нещасливі були, що мусіли ходити?! Не бійтесь, вже і ми були б якось пішли, — додав до розмови свою заввагу Вихор.

Залунав загальний сміх. А за хвилину сказав Рибалка:

— А там, на Лемківщині, все говорили ви, друже чотовий, що своїй „пападьощі” будете вірні до смерти. А то лем Сян переступили і, дився, вшитко наживоріт вийшло.

— А скар ня, Боже, друже Рибалко, що так як перше, так і тепер гвару: „пападьощі” моєї до смерти вірний буду, — сказав Островець чомусь аж надто учористим тоном.

— Я лем жартую, друже чотовий, — посміхнувшись, відповів Рибалка.

— А я гвару на правду, друже вістовий!

— А тепер розкажіть, друзі, про все, що довелось вам пережити за цю зиму, — відозвався командир. — Які вісті приносите? Кому довелось зводити бої з ворогом? Хто впав, а хто щасливо вийшов з підземелля?

І вони розказували, що знали. Багато бункрів упало, тому й зв'язки були порвані. Та хоч і багато вісток принесли, проте були вони недокладні. Командир доручив Островець, зараз же, як тільки відпочинуть, вислати кур'єрів, щоб нав'язати зв'язки зі всіма сотнями, що підлягають його команді.

— Особливо ж неспокійний я за тих, що зимували в Майданських лісах, — говорив потихо Островець. — А ще той непосидючий к-р Бір! Як же висидів він цю зиму, замкнений під землею, у бункрі? Ти ж знаєш, Олексю, що будучи на Лемківщині, він навіть по селах не хотів квартирувати, а отаборився в Затварницьких лісах і звідти робив наскоки на ворога. А простори там безмежні — було безліч догідних місяць до таборування.

По закінченні звітування чот. Островець розсилав розвідників і кур'єрів у кілька місць.

Командир і Таня пильно працювали над звітами. Треба було надолужити той час, як покинули вони бункер і кілька тижнів не могли працювати, не лиш тому, що раз-у-раз треба було змінити місце постою, але й холод, а то й заметілі були на перешкоді. А тепер весняне сонце так гарно пригрівало, наче хотіло винагородити їм не лиш утрачений час, але й всі ті важкі переживання, що зустріли їх упродовж кількох останніх тижнів.

Цілими днями сиділа Таня біля писальної машинки та переписувала все, що доручував командир. Вечорами, як хлопці, примістившись до-вкруги ватри, слухали оповідань Островець про бої на Лемківщині, вона знов писала на машинці. Тільки вже не звіти писала вона, а пильно записувала розповіді Островець. Їй треба було доповнити й поширити його спомини. А він умів оповідати! Хлопці ставили щораз то нові запитання, і Островець оповідав-оповідав...Щораз то нові історії — сумні й веселі...І відповідно до змісту його розповідей, між слухачами — будь панувала поважна тиша, будь вибухав нестримний сміх. Тоді, звичайно, командир пригадував:

— Смійтесь, друзі, та не так голосно! Ви ж і самі

це добре знаєте, що ліс має вуха.

Островецьк продовжував своє оповідання, а Таня швидко вистукувала пальцями на машинці — спішила вхопити нагаряче кожне сказане слово. І коли в розповіді чотогового доходило до смішних місць, сміх вибухав наново. Тільки кожний із слухачів, закриваючи долонею уста, старався притишити свій сміх.

Пізно увечері просили друзі, щоб Островецьк й заспівав їм. Та він відмовлявся. Не хотів, щоб вогор не почув. Вкінці заспівав потихо свою улюблену лемківську пісню:

Тече вода з-під явора — каламутна...

Повідж же мі мила, моя наймиліша,

Чис весела, а чис смутна?...

Гарний голос був у чот. Островецька. Але він не міг взяти на повну нуту, бо пам'ятав командирові слова, що — ліс має вуха. Та все одно, хлопці заслухались у той тихий спів, наче завмерли...

— Чотувий Островецьк має голос, якби так дати цьому голосові відповідний вишкіл, як же зазвучав би він тоді? — звертаючись до Тані, сказав потихо

командир.

— Тоді може і не було би цього чару, друже командире. Була б техніка, була б добра школа, а чару не було б... Чи ж не чуєте, як він співає оцю народну лемківську пісню? Він же інтерпретує її так, як народ співає...

— Може й ваша правда, друже Тетяно... Тільки ще мушу додати, що він усім серцем і душею співає тепер. Тому то таким чаром навіяна ця пісня. Він же таки дійсно звертається до милої, щоб сказала йому, „чи весела, а чи смутна“. Не знати тільки, хто вона. А що вона у нього є, це більш як певне. Тією своєю „пападьошкою“ він тільки заслонює себе перед усякими здогадами.

— Та невже ви це поважно говорите, друже командире?

— Найповажніше у світі, друже Тетяно!

А звучний, забарвлений найчистішою лірикою, голос, все ще допитувався словами пісні:

Повідж же мі мила, моя наймиліша,

Чис весела, а чис смутна?...

ПРО СПОГАД „ДУХА“

Поданий тут спогад п.з. „Дві трагічні пригоди на Лемківщині“, авторства Мирона Миця, псевдо „Дух“, був написаний в 1961 році. Сам автор молодим юнаком зголосився в ряди підпілля ОУН-УПА на Лемківщині, де короткий час був членом теренової підпільної мережі району, згодом членом особистої охорони генерала „Перебийноса“ та вкінці командиром Кур'єрського Звена. За підпільну діяльність був в'язнений, провівши кілька років в сибірських московських концентраційних таборах. Опинившись на еміграції у вільному світі, автор спогаду чинно включився в суспільно-громадське життя, ставши знаним діячем Організації Визвольного Фронту та лемківських організацій, де зараз сповняє обов'язки голови Фондації Дослідження Лемківщини.

У спогаді Вш. Читачі знайдуть, м. ін., вислів, що „...єдиний шлях до визволення (України — ІЛ) з московського ярма це революційно-збройна боротьба, бо інших шляхів немає і не буде“. Такий погляд висловив він майже тридцять років тому назад. Сьогодні ми є свідками мирної революції в країнах Середньо-Східної Європи, в тому і на Україні. І хоча останні два роки т.зв. періоду „перестройки“ позначились деякими позитивними змінами, в діяльності політики й економіки Україна не посунулася

ні одним кроком вперед. Щоправда Верховна Рада Української РСР проголосила державний суверенітет України, але як виявляється то хіба лиш на те, щоб під новим договором федерації, чи конфедерації з Москвою зложили підписи представники „вповні суверенної України“, в розумінні московських імперіялістів.

Ми цілим серцем бажаєм українському народові досягнути мету — досягнути дійсну самостійність, суверенність і незалежність України мирним шляхом. Але це дуже далека дорога, важкі труди, що вимагають великої посвяти й терпеливості. Як справа мається зараз, Центральний Комітет Комуністичної Партії СРСР є дальше кермуючою силою, червона армія — всесоюзна, підпорядкована К.П. СРСР, як також і органи безпеки. Комунікація, пошта, монетарна система та й усі інші важливі ділянки державного життя в руках московських і наших „рідних“ прихильників збереження московської імперії. Чи згідні вони зараз зрестись власних кар'єр, вигідного життя коштом народніх мас? Чи згідні будуть завтра? Чи дійсно єдиним шляхом визволення України — мирна революція, чи збройна? На це питання відповідь дасть будучина...

Іван Лико

„ДУХ”

Дві трагічні пригоди на Лемківщині.

Цей спогад присвячую провідникові підпільного куца ОУН-УПА „Хрищата” — другові „Колодці”.

Вступне слово

В північно-східній частині Лемківщини, на схід від русла ріки Ослави, в сусідстві Бескидів, якими перебігає кордон між Польщею й Чехословаччиною, розташований лісний масив, знаний Хрищатою. Споєний чарівною красою, тихо спочиває у містичному натуральному безрусі, скриваючи у своєму нутрі гірські ручаї, дебри і звори, примирливу тишину і таємниці явищ природи та подій останньої визвольної боротьби.

Хрищата зі своїми борами, ярами і дебрами, як натуральним схоронищем для партизанських відділів, пройшла до історії Лемківщини, а тим самим і України, відгомоном боїв славної Української Повстанської Армії та українського підпілля з польсько-більшовицькими військами. Рівно три роки гуділи ліси Хрищатої відгомоном клекотіння кулеметів, автоматичної ручної зброї, розривів гранат, вигуків мінометних і артилерійських стрілен, а також летунських бомбардувань, ведених ворожими військами. Горіли ліси, розривалась земля від вибухів смертельних знарядів, всисаючи як чужу так і українських повстанців кров. Там гинули польські міліцаї, жовніри польських спецвідділів і військових частин. Саме у підніжжі гори Хрищатої згинув польський генерал Кароль Сьверчевскі.

В лісах Хрищатої за волю українського народу поклали свої голови і українські повстанці — районний референт СБ (Служба Безпеки — ІЛ) — „Цок — Буйтур”, районний господарник „Вій”, чотовий „Омелько” і правдоподібно командир відтинка „Лемко” — курінний „Рен”, та багато інших, знаних і незнаних. Усі вони гинули, щоб доказати перед світом незнищиму живучість української нації та її рішучість безупинно боротись за свою державність. Знов ті, що живими попали в руки ворога, з піднесеним чолом йшли на тортури і часто на мученицьку смерть. Вони, сильні духом, не заломились і тоді, коли сталінські вислужники московської імперії запроторювали їх по тюрмах і

концентраційних таборах Сибіру. Кинуті там вони понесли гасло: „Воля народам — свобода людині”. Їхня моральна постава й легенда про боротьбу ОУН-УПА збудила до боротьби народи Азії, Кавказу, Білорусі та народи Прибалтики.

Українські революціонери не покинули рідної землі ні свого народу навіть в часи найжорстокішого терору, але зі зброєю в руках пішли в нерівний бій з усіма окупантами України. Їхня боротьба у зміненій формі ведеться по сьогоднішній час. На традиціях ОУН-УПА виховувались і надалі виховуються нові покоління, які пригортаються до кінцевої розправи з Москвою.

Боротьба ОУН-УПА-УГВР доказала, що єдиний шлях до визволення з московського ярма це революційно-збройна боротьба, бо інших шляхів немає і не буде.

„Дем’ян”

З кінцем 1946-го року мені приділено групу К.З. (Кур’єрське Звено) в числі десятих повстанців із завданням вдержувати зв’язки та доставляти підпільну пошту. Моя група була оприділена до куца „Хрищата”, якого провідником („куцовим” — ІЛ) на той час був „Колодка”. З ним я запізнався в тому часі, коли районний політичний референт (районовий провідник — ІЛ) „Чорнота” давав йому відповідні вказівки відносно нашої групи.

Куц „Колодки” нараховував около п’ятнадцять повстанців. В тому часі табір куца містився в лісі Хрищатої, поміж селами: Душатин, Прелуки, Туринське і Кам’янки. Останнє село вже не існувало, бо „добрі поляки” селян виселили до ССРСР, а хати спалили.

До моїх обов’язків, як командира групи, належало: вдержувати тереновий зв’язок поміж групами підпільної мережі ОУН і відділами УПА, доставляти пошту підпільним клітинам згідно з її призначенням, вести відповідний реєстр пошти, яка проходила крізь мої руки, кермувати діяльністю повіреної мені одиниці та придержуватись правил підпільного життя.

Підпільна служба пошти й зв’язку була сперта на правилах глибокої конспірації. Для зв’язку й доставки пошти були усталені т.зв. „мертві пункти”, до яких

доходили кур'єри, забирали пошту призначену до дальшої висилки, залишаючи там пересилку належну комусь із терену даного мертвого пункту. В подібний спосіб, за посередництвом тих пунктів у випадку зміни місць постою були нав'язувані зв'язки між різними групами підпілля, а то й відділами УПА.

:—:—:—:—:—:—:—

Зима 1946 року завітала відносно пізно, що й дало нам змогу досить добре до неї приготуватись, особливо у заготівлі кур'єрів одягом, уніформами й взуттям, що було таки найтруднішою справою. Мимо дещо опізненої зими, вона зразу показала „зуби". Скувавши морозом землю, накладала щораз то нові свіжі верстви білого пухкого снігу. Повстанці, що були змушені проводити довгі зимові ночі серед лісів, бажаючи відпочити чи проспатись, мусили перше розпалювати вогні і нагріти місця відпочинку на землі. Деколи таку чинність треба було повторювати кількакратно.

Поволі минали останні дні місяця грудня 1946 року. А коли почався 1947-ий, зима неначе завзялась на повстанців. Почались дуже сильні морози, яким час-то товаришили сніговії, спричинювані північно-східними вітрами.

З наближенням свят Різдва Христового прибувало зайнять також моєї групі. Треба було висилати кур'єрів і зв'язкових з поштою, чи іншими дорученнями у всі сторони. В міжчасі надійшла важлива пошта від командира Відтинка УПА „Лемко" — курінного „Рена" до командира збройних відділів „Хріна". З огляду на те, що місце зимового постою к-ра (командира — ІЛ) „Хріна" було знане лиш мені, я мусив доручити йому пошту особисто.

Зимового ранку, напередодні навечеря Різдва Христового, назначивши відповідального за групу на час моєї відсутности, видавши останні розпорядження й інструкції, забравши пошту й деякі пакунки, я вирушив в дорогу в напрямі на північ. У глибині лісу, в низинах і теренових заглибленнях вичувалось позірну тишину, лиш вершками високих ялиць колисав вітер, стрясаючи великі кусні снігу, які падали на грубу верству снігу на землі. Важко було просуватись вперед, пробиваючись грубими верствами снігу.

Маючи запрятий ум різними думками, я поволі добився до самого верха гори Хрищатої, де перед моїми очима розпростерлась порожня галявина, яка викликала враження неначе б весь світ змінився, бо тут без перепон гуляв вітер, змітаючи хмарами сніг. Пронизливий, зимний вітер, неначе у скаженілому

вирі боротьби, зловився за гортанку із густим снігом,...і здавалось, що всі гори проваляться негайно у безодню зловісної жажливої гри сил природи. Снігова метелиця була така густа, що важко було бачити на віддаль кількох метрів. Треба було навздогадки перетинати галявину, щоб не збитись з дороги. І хоча снігова буря була трудною перепоною у моєму рейді, вона мала й позитивні наслідки, бо закривала за мною сліди, за якими ворожий розвідник міг легко відкрити місце зимового постою великого відділу двох сотень українських повстанців.

Пройшовши галявину, я знов опинився в лісі, де вже охорона дерев сповільнювала буревій. Тут я подався в напрямі села Кам'янки. Добившись до краю села, де колись стояли перші хати горішнього кінця, важко було орієнтуватись, але із згарищ, покритих грубою верствою снігу, вистрибали наполовину розвалені димарі.

З почуванням душевного пригноблення я минув кілька згарищ, а радше вистрибаючих над снігом димарів, але біля одного на момент задержався. На гадку прийшла подія з-перед року, коли то ми провозжали й востаннє прощались з генералом „Перебийносом" і провідником „Тарасом", які відходили у важній місії до Західньої Німеччини, куди, як згодом виявилось, таки не дійшли.

По короткій пригадуні я подався дальше в долину села, де ще недавно тому стояла церковця, по якій залишився слід у формі муру, яким була обведена. Відгорнувши рукою сніг на мурі я рішив трохи відпочити. І здавалось мені наче б невидима рука наложила на мою душу і серце каміння з муру, на якому я присів. Пригадався мені інший епізод, із ланцюга трагічних подій, який я особисто пережив саме тут в день свята св. Петра і Павла в 1946 році.

В тому часі було нас трьох: я, „Пімста" і „Дем'ян". Цілу ніч ми форсували ліси Хрищатої і над самим ранком опинились біля тієї церковці. На наше нещастя зірвалась сильна буря з дощем. Не маючи де скритись, ми скористались приміщенням церкви. Коли почало вже добре світати, дощ дальше не переставав падати, а тим часом нечаяно окружив нас відділ польського війська. Ми були змушені стати в нерівний, безвиглядний для нас бій. Під барабанним вогнем мені і другові „Пімсті" пощастило пробитись з окруження, хоч польський відділ облягав церкву довкруги поза мурами. Не дописало щастя третьому із нас — другові „Дем'янові", який був поцілений ворожою кулею в ногу. Хоч рана була важка, він також зумів пробитись з окруження і відстрілюючись, поміж згарищами вицофався майже до самого лісу, що лучився з першими хатами

горішнього кінця села. Там йому забракнуло набоїв до автоматичної пістолі, почав отже боронитись при помочі ручної пістолі, вбиваючи чотирьох польських старшин, які за всіляку ціну хотіли взяти його живим. Та не стало набоїв і до револьвера, а ворожі вояки оточили його з усіх сторін. Не маючи виходу, Дем'ян останнім набоем стрілив собі в голову, загинувши від своєї власної руки. Про його смерть і героїство широко писала польська комуністична преса в Ряшеві, під наголовком: „Конец Демяна”.

Під впливом сумного спогаду про втрату одного кращого друга по зброї важко було рушитись з муру, але обов'язок кликав в дальшу путь. Проїшовши долішню частину неіснуючого села, я подався в напрямі маленького ліска на горбочку, щоб в ліску згубити сліди, бо густий сніг переставав поступово падати.

Опинившись на горбочку я міг уже бачити місце заквартирування к-ра „Хріна” з його відділами. Йдучи звідси до табору, для обережності гострим ножом я вирізав добрий корч ялівцю, яким затирав за собою сліди, а дрібненький сніжок докінчував моє діло.

У віддалі приблизно одного кілометра від табору „Хріна” мене задержали два повстанці, розвідники сотні. Я довідався від них, що стійковий завважив мене коли я почав сходити із згаданого горбка. Уже в трійку ми зайшли в табір, де один із розвідників зголосив моє прибуття дижурному старшині, а той з черги — у головному штабі.

До землянки штабу покликано мене негайно. Увійшовши в середину, в поставі на струнко, я голосно промовив: „Слава Україні!” „Героям слава!” — відповів мужчина середнього росту, який також прибрав поставу струнко.

Друже Командир! Командир кур'єрського звена „Хрицата” — „Дух” голосить свій прихід, звітував я к-рові „Хрінові”.

„Дякую”, — впала відповідь. Після чого ми оба середньо вітались, будучи добре знайомими.

Коли к-р „Хрін” був зайнятий розпаковуванням пакунків та читанням штафет (підпільні листи — ІЛ), по взаємному привітанні, я нав'язав був розмову зі старшинами сотні „Хріна”, які на той час були в землянці свого командира. А були там: сотенний „Стах”, бунчужний „Прикуй”, чотові — „Острроверха”, „Приклея”, „Зайчик” та ще кількох, яких псевдонімів не пригадую.

Командир „Хрін”, закінчивши перегляд пошти, перепросив присутніх та інформував про щойно одержаний наказ-пригадку кінцевого зберігання строгої конспірації, зокрема конспірації місця зимового постю. При цьому він висловив свій особистий

погляд щодо питання конспірації. На його думку, каригідним було це, що польські військові відділи безкарно нападали на наші села, влаштовували рейди в терені, не лякаючись протидії УПА. Ця ціла конспірація, говорив він, уже мені дошкулила. Не можу ні сидіти, ні спокійно спати, а то й стрілецтво відвикає від бойового гарту, але ... там „на горі” знають, що роблять. Кажуть спокійно пересидіти цей найгірший зимовий час, тож будемо сидіти безчинно. В дальшому він повідомив, що має й веселу вістку, а саме, що Різдвяні Свята його відділи святкуватимуть по селах, на що є дозвіл зверхньої команди. Такою вісткою, очевидно, усі присутні тішились. Кожен із них тужив за селом, за проявами нормального життя. Той хотів побачитись з ріднею, тамтой — зі жінкою, ще інший з дівчиною, а дехто просто із знайомими людьми, які усе вітали їх з відкритим серцем, українською гостинністю.

Весела вістка стала поштовхом до заспіву повстанських і стрілецьких пісень та колядок. Навіть назагал мовчазний „Хрін” зотягнув пісню власної композиції, яку дуже часто любив співати;

Минуло все, не верне вже

Чудовий час, що п'янив нас.

І тільки жаль, що все пройшло,

Питає в нас — чому, чого?

Скажи, куди ділась наша любов?

Скажи, чому не повернеться знов

Ти відійшла і чужі ми собі,

Тільки часом ти приснишся мені.

Закінчивши пісню, „Хрін” мав замір висловити якусь думку, та на цей же час до землянки ввійшов старшина розвідки, який зголосивши свій прихід, почав звітувати про ситуацію в терені та взагалі до — в країні.

Після звітування промовив „Хрін”. Друзі Командири! Як ви самі прислухувались словам звіту, з одної сторони — в теренах, опанованих ОУН-УПА, ми маємо велику перемогу над численно переважаючими силами ворога, з другої — партизанські відділи не спроможні ставити чола регулярним військовим частинам в довго триваючих фронтових боях. Все таки, до зтяжної та важкої боротьби може дійти. Свідчать про те вісті, одержувані з різних джерел. Ворог плянує вжити проти УПА кількадесят дивізій військ з різних родів зброї у великих операційних акціях, передбачених на весну. Найбільш довірена людина Сталіна в Польщі — ген. Кароль Сьверчевські має перебрати особисте командування такою акцією. Виглядає — продовжував „Хрін” — на те, що буде „гарячо” воєнним, але й для нас настануть важкі часи, до чого

ми приготовані кожної хвилини, щоб виконати одну із точок „Заповіту українського революціонера” — „Здобудеш українську державу, або згинеш у боротьбі за неї”. Ми вийшли з українського народу, українська земля годувала нас стихійною снагою до боротьби за природні права нашого народу — жити вільним життям. Ми підем у нерівний бій з ворогом, але своєї землі ні свого народу не залишимо на поталу ворогів і в потребі положимо голови на вічну славу України. І, неначе снуючи непов'язані думки, „Хрін” голосно застановлявся — як в майбутньому історія оцінить напади, грабежі і вбивства невинних, безборонних людей, навіть немовлят при груді матері, dokonувані військами регулярної армії двадцятого століття? Для закриття слідів такого варварства недобиту дитину й напів живучу матір вкидано в огонь горючих хат. На потвердження сказаного — продовжував „Хрін” — дозволю собі пригадати вам знані факти звірячої поведінки польських жовнірів в таких селах, як приміром: Кальниця, Полонна, Карликів, Завадка Морохівська та багато інших. В так страшно примітивний спосіб не мордували людей навіть гітлерівці. І, неначе потішаючи себе, „Хрін” голосно снував думку, що Господь допоможе ще післати полякам гостинця в саму Варшаву. І хоча вони чваняться, що давно післали мене „чортові в зуби”, я живу тут разом з вами і якщо ще поживу — прирікаю, при першій нагоді, відплатити ворогам за всі кривди, заподіяні нашому безборонному населенню. Невдовзі віщування „Хріна” сповнились, бо 28 березня 1947 року, у засідці ним влаштуваній, загинув ген. Кароль Сьверчевскі.

Того дня, в землянці „Хріна”, ще довго велась дискусія на різні теми, скінчившись звичайними жартами, але наступаючий сумерк приневолив мене до відходу. Подавши всім присутнім руку, я став на струнко, попрощавши їх словами „Слава Україні!”. Грімке „Героям слава!”, було їхньою відповіддю.

Вийшовши з землянки, я оглянувся довкруги. З того місця повстанський табір було видно, немов на долоні. Землянки були розположені у формі лука, в середині якого знаходилась землянка к-ра „Хріна” яку я щойно залишив. Серединою табору перепливав гірський ручай, що доставляв повстанцям чисту свіжу воду. Місце таборування було вигідним до оборони, мало добре поле обсервації, обведене густим лісом, мало натуральну заслону перед чужим оком.

Перед опущенням табору я подався був ще до кількох землянок, де відвідав знайомих мені повстанців, зложив їм святочні побажання та деяким

передав вісті від їхніх рідних.

Надворі вже стемніло, коли я покинув табір „Хріна”. З настанням вечора знов запанувала морозна погода, лиш вітер ніс хвилі снігу при землі, що справляло враження розбурханого моря. Знайшовшись у глибині лісів Хрищатої, вичувалось мертву тишину, яку час-до-часу ворушило виття голодних вовків.

До свого місця постою добився я вже після півночі. Усі повстанці групи відпочивали в колибі крім стійкового, який зголосив мені про нормальний стан і що кур'єри повернули з терену, за виїмком двох, що подались до куща „Макаренка”. Невдовзі і вони повернули. Вислухавши звіту стійкового, змучений форсовним маршем, я подався на відпочинок. Хоч в колибі було холодно, мені спалось неначе на м'якісінському ліжку в теплій хаті.

„Колодка”

Наступного дня ранком, по спільній молитві і по сніданку, ми почали приготуватись до святкувань Різдвяних Свят в селі Туринське, куди ще попереднього дня вечером подався кущовий господарник „Хмара” із завданням приготувати все до Свят-вечері.

Перед вимаршем у село, приготівляючись до святкувань, повстанці чистили й перевіряли зброю, що було першим та найважливішим завданням. Коли закінчено приготування, пізно пополудні я зарядив збірку, в часі якої подав останні вказівки відносно святкувань і поведінки в селі та зачитав святочні бажання від Проводу ОУН та Головного Командування УПА. Також назначив збірний пункт на випадок непередбачених несповіданок.

Над селом Туринське ми опинились ще за дня. Це дало нам змогу обсервувати село. Водячи далеко від одного кінця села у другий, не завважувалось нічого підозрілого. У селі було спокійно, тільки сірі клуби димів зносились над кожною хатою, що й було ознакою приготування господинями різдвяних страв. Час-до-часу завважувалось жінок чи дівчат, що вибігали з хат до криниць з ведрами по воду. Декотрі із них зупинялись на хвилинку, вдивляючись в ліси Хрищатої. Бути може з тугою виглядали сина, мужа, брата чи милого, якого бажали обіймати та хоча б лиш побачити у так великий празник. Чи живий він ще, чи навідається до нас, а чи може голодні вовки поростягали кости по замученій землі? Скільки ж то материнських і дівочих сліз котилось тоді по скорбних обличчях українських жінок?

Із настанням вечірнього сумерку ми розстрільною

пішли в село. Пройшовши частину села й переконавшись, що в селі немає жодних ворожих одиниць, ми розділились на менші групки, які розійшлись до заздалегідь призначених хат. Як забезпечення залишилась застава з кулеметом та двох стійкових, яких чергування мало мінятись.

Мені припало з „Колодкою” йти до хати, що була останньою в селі і першою від лісу Хрищатої. Ввійшовши до хати, ми привітались християнським привітом Христос Раждається, на що вчули одноголосну відповідь двох молодих жінок — славім Його!

Кімната, в якій ми знайшлись, була чепурно прибраною. Перед образами святих, густо розвішених на стінах, стояв стіл із розстеленим сіном, зверху прикритим біленьким вишиваним обрусом, на якому посередині лежав буханець хліба і свічки з обох боків. В куті кімнати біля стола стояв сніп вівса.

По хвилиній мовчанці одна із жінок запрошувала нас сідати, з чого ми й скористали. Тоді обізвалась друга, висловлюючи вдоволення з приводу нашого прибуття та одночасно журбу за своїх чоловіків, які — як говорила — ще над ранком поїхали до міста Сянока й досі ще не повернули. Нетерпеливість жінок змагалась з очікуванням, бо вже зійшла перша зірка і був час починати вечерю, а господарі не являлись. Ми оба з „Колодкою” пробували потішати жінок, мовляв на дворі зима й сніги, що поважно утруднює рухливість в терені та що чоловіки зараз стануть на подвір'ї. Але наші слова нам самим не звучали переконливо. Жінки повернули до своїх зайнятій при печі й шепотом вели розговор. В міжчасі одна звернулась до мене з пропозицією купелі. В сусідній кімнаті, говорила, є приготована гаряча вода, а тут для вас чистеньке білля. Ідіть скупайтесь, а після вас зробить це й друг „Колодка”. І тут звернулась в його сторону із запитанням — „чи не так?”. В цьому ж часі в розмову втрутилась друга жінка, яка інформувала мене про переховувані у неї кілька пакунків, присланих з різних сіл для мене. Цікаво, чи за кожним із цих пакунків криється дівчина, що за вами тужить? — з хитрою усмішкою питала мене і жартом закінчила: — Вважайте друже, бо якщо колись зберуться усі разом, то не допоможе і ця „найвірніша”, вказавши тут на мою машинуву пістолу. Можливе і таке, — відповів і я жартом, переглядаючи адреси пакунків. Після цього я пішов купатись.

Під час нашої купелі повернули з Сянока оба господарі. В хаті зараз же запанувала дійсно святоточна радість і незабаром ми усі засіли до вечері, щоб по спільній молитві споживати страви старанно приготовані господинями хати. В часі вечері не

обійшлося і без чарки, про що постарались господарі в місті. Після вечері ми усі колядували колядок, а згодом заспівали й повстанських пісень та перейшли до розмов на актуальні теми. Один із селян розказував новини з міста. В самому Сяноці — говорив він — велике напруження, бо хтось розпустив поголоску про запланований напад на місто українських повстанців спільно з польським підпіллям. Метою цього нападу — казали — є розбити тюрму й випустити в'язнів. Польська комуністична влада обсадила тюрму військом, по вулицях міста ганяють кінні і піші стежі, одним словом — рух не до повірення. Та й мають чого боятись, бо той „Хрін” впік їм, то впік. Для заспокоєння міщан — розказували далі селяни — саме сьогодні польські вояки водили по місті перебраного якогось поляка і мікрофонами на автомашині розголошували, що це бандерівець „Хрін”. Але правдоподібно ніхто в це не вірив. Також польські газети пишуть, що на терені сяніцького повіту розбито всіх бандерівців, а самого „Хріна” зловлено живим. Ось, чого вже не видумують полячки, — закінчив свою думку селянин.

Бажаючи відвідати підкомандних мені стрільців, я вибачився і подався до інших сільських хат, щоб переконатись, як святкують наші повстанці. Всюди, де я зайшов панував взірцевий порядок, у повстанців веселий настрій, співи колядок і повстанських пісень, прямо душа радувалась. Бачучи, як держаться мої вояки, я дав другові „Воронові” дозвіл на видання чотирьох, замість двох, чарок горілки кожному повстанцеві.

На квартиру, де ми вечеряли, я повернув пізно по півночі. „Колодка” вже добре проспався на м'якому ліжку, яке йому відступила одна пара власників цього дому. Часу на відпочинок залишилось мало, бо відхід із села був назначений на годину п'яту ранку. Тому не роздягаючись, я положився на дерев'яній лавці під стіною. Здавалось мені, що я ще не здрімнувся, коли розбудив мене один повстанець, зголошуючи, що група готова до відходу. Зчерги я особисто пішов розбудити „Колодку”, який у смачненькому сні заливався мельодійним хропінням.

Розбуджений „Колодка” одягнувся і неначе щойно пригадавши почав розказувати, що ввечері, коли я подався на обхід інших квартир, його навідав „Хмара”, який інформував, що саме в день Різдва є назначена стріча з людьми, що мали доставити з польських аптек потрібні ліки і тому він, „Колодка”, мусить залишитись для полагодження справи до кінця. При цьому він пробував намовити і мене залишитись з ним, мовляв, вдвійку буде краще, бо — як каже пословиця — в товаристві легше й вмирати.

Я застановлявся над пропозицією „Колодки” ще й по прибутті до групи. Залишитись в селі на день було небезпечно, але підсвідомо щось підштовхувало саме так поступити, бо ж прецінь був це день великого свята Різдва Христового. Я вагався із суперечними думками якийсь час, але вкінці рішив залишитись на день в селі, про що й поінформував „Колодку”, який був радий моєму рішенню.

Беручи до уваги безпеку повстанців моєї групи й відповідальність за життя повірених мені людей, я їх відправив в ліс, а ми оба з „Колодкою” вернули назад до хати, в якій провели були свят-вечір. З огляду на те, що на дворі було ще темно, ми оба положились ще відпочити.

Коли із-за високої гори почали прориватись перші соняшні проміння, в хаті вже всі поставали. Одна із жінок почала готувати сніданок, а друга із своїм чоловіком пішли кормити худобу, щоб на час упоратись і мати змогу піти до церкви на святочне богослуження, якого відправа мала початись в годині дев'ятій ранку. Та судьба поділила всіх по своєму, бо нагло до хати вбігла дуже налякана жінка, що вийшла була кормити худобу і, задихаючись, не дуже зрозумілою вимовою пробувала повідомити нас про присутність польського війська в селі. З її вповідей ми вкінці зрозуміли, що в селі повнісінько польської кінноти і що вже кількох кіннотників в'їжджають у подвір'я.

В одній секунді ми оба з „Колодкою” зловили за зброю. Один із нас станув при вікні, другий — при дверях, та в цей момент господар — побоюючись трагічних для себе і родини наслідків — говорив: Хлопці, не стріляйте! Я вийду на подвір'я і попробую їх задержати на хвилину, за цей час ви пробуйте схватись в соломі на горищі — і по цих словах подався на подвір'я. Я вискочив до сіней, за мною „Колодка”, який, побачивши драбину на горище, без застанови пігнався на гору. Мені такий плян не подобався і я не пробував наслідувати друга, а на розмови часу не було. Миттю, я поспитав одну із жінок, чи є вихідні двері на другу сторону хати. Так — відповіла жінка, але двері заставлені шафою, яку треба б відсунути. Це при допомозі селянки я негайно вчинив і вмить опинився на дворі. Там обережно поступив кілька кроків до наріжного угла, де й розглянувся, що діялось довкруги. Польські кіннотники в подвір'ї вже всі позіскакували з коней і почали заходити до хати. Біля сусідніх хат, які я мав змогу бачити, також завважив багатьох кіннотників. В так незavidній ситуації треба було думати блискавично, яким способом вирватись цілим і живим. Обставини й теренові умови, в яких я був

знайшовся, диктували лиш один можливий спосіб: перелетіти стрілою віддаль около сто метрів через невисокий горбок і там добитись до гірської річки.

Підождавши хвилинку, доки всі кіннотники зайшли до хати, в момент, коли останній жовнір скрився в сінях, я вискочив з-за вугла і щосили поров сніг, біжучи в напрямі річки. Пробігши около п'ятьдесять метрів, я вчув тарахкотіння кулемета в сусідньому подвір'ї і свист куль довкруги мене. Я моментально упав у сніг. На той же час і кулемет замовк. Користаючи з нагоди, я підвівся і вспів пробігти заледве з десять метрів, коли знов заграв кулемет і я знов мусів пірнути у сніг. Не марнуючи ні секунди, я повторював цю процедуру вицофування і вже добився був майже до берега річки, коли за собою вчув голоси польських жовнірів та зараз же поодинокі крісові постріли і свист куль над головою. З молитвою на думці й бистротою ума я виконав ще кілька стрибків допавши до річки, де — на моє щастя — попав на малий обрив берега, який послужив мені за становище оборони. Надумуючись, я відкрив огонь з машинової пістолі у сторону польських жовнірів, що наближались. Мій огонь мабуть був цільним, бо від першої серії повалився у сніг один жовнір, а двох інших залягли, бо було їх трьох, що за мною гнались. У відповідь на мою стрілянину поляки відкрили сильний кулеметний огонь в напрямі мого становища. В цей же час двох жовнірів, що мене переслідували, підійшли ближче, зайняли становища й почали кричати: „Поддай сєм, бо не уцекнеш” (здавайсь, бо не втечеш — ІЛ). Відповіддю на їх заклик була серія з мого автомата, яка приневолила противника заритись у сніг. Використовуючи нагоду, у похиленій поставі я бігом проскочив дальших десять метрів вгору річкою і знов зайняв оборонне становище. А що терен там був вищий, я міг краще роздивитись кругом. Два польські вояки все ще не давали за виграну і під прикриттям кулеметного вогню військовими стрибками підсувались ближче мого становища. Об'єктивно мушу тут признати, що своєю поведінкою виказали відвагу, а нахабністю змушували мене до відкриття огню, який виявився цільним, бо один із ворожих вояків не підвівся вже зі снігу, а тоді другий опинився заледве у кільканадцяти метровій віддалі від мене. Але на той час перевага була вже по моїй стороні, бо в мене було хоч сяке-такє забезпечення, тоді як противник знаходився в чистому полі. Моя слідуєча черга автомата приневолила його до відступу. Я тим часом зірвався з місця, проскочив кільканадцять метрів річкою вгору, ближче лісу Хрищатої, але ще дальших п'ятнадцять до двадцяти метрів до лісу мусив про-

діставатись чистим полем, у висліді чого польський кулеметник мав добрий об'єкт прицілу. Кулі змусили мене подолати дальший відтинок до лісу повзанням, під час якого від сторони хати, де залишився „Колодка”, далися чути кілька глухих серій з автомата. Вчувши ці постріли, в мене витворилось вражіння, що одна із тих серій пройшла крізь моє тіло. Під таким вражінням, не звертаючи уваги на ворожий огонь, я переповз до перших корчів лісу, догадуючись про перебіг подій у хаті.

Коли досягнув я перших корчів, трапилась мені ще одна небажана пригода. Повзучи, я зачепив головою за гілку корча, яка зірвала мою теплу сибірську шапку, відкинувши її кілька метрів до заду, і то в таке місце, де ворожий кулемет мав добре поле обстрілу. В додатку осмілений моїм вицофуванням цей польський жовнір, що весь час мене переслідував, почав знов нахабно підсуватись в мою сторону. Але в мене було добре місце до оборони. Зайнявши становище, я вже дещо спокійніше відкрив огонь в сторону цього жовніра. Бачучи програму, почав він відступати, навіть не пробуючи відстрілюватись. Така обставина додала мені відваги, і кількома стрибками я опинився біля шапки, з якою щасливо повернув на попереднє становище.

Добившись до лісу, я підшукав вигідне й добре місце до обсервації. В селі час-до-часу розлягались поодинокі крісові постріли та глухі серії автомата в хаті, де залишився „Колодка”. Хата довкруги окружена польськими вояками, які голосно перекликалились, але з огляду на віддаль для мене незрозуміло. Селом, поміж хатами, на конях ганялись польські кіннотники і собі щось викрикали.

По кількох хвилинах описаної метушні знов розляглись глухі постріли в хаті, де залишився „Колодка”. Поляки почали стріляти в хату запальними кулями. Хата знайшлась в чорних клубках диму, згодом цілу будівлю огорнули червоні язики полум'я. Я вповні здавав собі справу, що в полум'ях гине геройською смертю повстанець „Колодка”, трагічна дійсність дуже глибоко пригнобила моє почуття з приводу безсилля. Коли полум'я горючої хати палали високо, а кровки даху почали валитись, розлігся відголос ще одного глухого пострілу. Був це останній вистріл, яким „Колодка” закінчив своє життя. Решту доконав огонь.

Кілька днів пізніше я мав змогу бути в селі Туринське, де наочні свідки, власники спаленої хати, розказали про описану подію і смерть „Колодки”. „Колодка”, зайшовши на горище, замаскувався в соломі. Польські вояки, ввійшовши в хату, перешукали за „бандеровцями” кімнати, стайню та трьох із них подались на горище, де усі згинули від куль автоматичної пістолі „Колодки”. Польські жовніри, що на той час були в хаті, вибігли на подвір'я, звідки почали накликати „Колодку” до здачі. Їх заклики залишились без відповіді. Окруживши хату, вони казали господарям повиганяти худобу зі стайні та знов пробували перекопати „Колодку” про його безвихідне положення і конечність здатись живим. Не діждавши відповіді, один із жовнірів знов пробував вилазити на горище, але мусив негайно тікати, бо знов посипались звідам стріли. Тоді поляки відкрили вогонь по хаті, яка загорілася від запальних куль. „Колодка” вибрав смерть замість тюремного життя, тортур, а може й смерти з ворожої руки. Згинув від власної кулі ще один повстанець української визвольної боротьби ОУН-УПА, славної пам'яті кущовий провідник „Колодка”, родом із села Команчна, сянницького району на Лемківщині.

До свого табору у глибині лісів Хрищатої я повернув після полудня. Вістку про смерть друга „Колодки” друзі прийняли з почуттям глибокого пригноблення і, правдоподібно, кожному із них насунулась на мент думка: „коли моя черга?” Але життя не стоїть на місці і нам треба було зараз покидати місце нашого дотеперішнього таборування, бо „Хмара” не вернув ще до табору і не було нам відомо, чи не попав живим в руки ворога. Годину пізніше ми прощались з нашою партизанською колибою, що служила нам доброго півроку, відходячи на схід, у глибину лісів Хрищатої, над так звані Душтинські озера. Саме там, ще в жовтні 1945 року я із групою повстанців особистої охорони ген. „Перебийноса” побудували землянку. Мала вона служити за квартиру для Начальника Генерального Штабу УПА — ген. Дмитра Грицяя „Перебийноса”, члена УГВР — Дмитра Маївського „Косара”, членів почоту генерала та його особистої охорони. Судьба розсудила інакше.

Кінець спогаду.

„Резонанс”

В польській газеті „Тижоднік Солідарносьць” ч.34 (101) від 24 серпня 1990 р., появилось контрoверсійне інтерв'ю митрополита Варшави і всієї Польщі Автокефальної православної церкви в Польщі архієпископа Васи́лія (Дорошкевича), яке викликало чимало критичних відгуків української громади, а зокрема православної. Справою інтерв'ю та його широкого резонансу займалась Головна рада

Об'єднання Українців в Польщі на одному із своїх засідань. У зв'язку з широким відгомонам та листами і зверненнями до редакції „Нашого Слова”, в числі 43 (1736) від 28 жовтня 1990 р., поміщено відкриті листи і звернення, які внизу передруковуємо без коментарів.

Іван Лико

Резонанс Відкритий лист

„Тижневик Солідарність” (№. 34101 від 24 серпня 1990 р. надрукував інтерв'ю з митрополитом Варшави і всієї Польщі, архієпископом Васи́лієм (Дорошкевичем). Цитуємо два найсуттєвіші фрагменти:

Ред: Знаю, що прийнято рішення про поступове введення до літургії польської мови.

Митрополит: Дійсно. І дякую за слово „поступово”. Маємо польськомовну парафію у Вроцлаві, але звички людей старшого віку є великі й мусимо їх шанувати... Це буде тривалий процес.

Ред: (...) Я хотів би однак почути думку про політику Церкви в тридцяті роки.

Митрополит: Церква підтримувала антипольські виступи українських націоналістів, але були це досить рідкісні випадки. Реакцією уряду була пацифікація східної території. Це вже історія.

Ред: Під час цьогорічного фестивалю української культури я бачив тисячі українців з жовто-блакитними прапорами, що домагалися незалежної України.

Митрополит: Є в інтересі поляків і росіян, щоб не допустити до повстання української держави, бо так, як об'єднана Німеччина, так і Україна могла б стати осередком дестабілізації післявоєнного європейського ладу.

Ми обурені словами митрополита Васи́лія. Ображують вони відчуття і почуття національної гідності православних українців. Цього роду вислови глави Православної церкви в Польщі напевно не служать добру православ'я.

Так само можна оцінити його діяльність як митрополита. Двадцять років „урядування” митрополита Васи́лія — це руїна Церкви, моральне, культурне та інтелектуальне зубожіння православних сере-

довищ, низький освітній і виховний рівень Православної духовної семінарії і Секції Православної християнської теологічної академії. Результатом цього є відхід тисячі віруючих від Церкви і пошуки ними духовної опіки в католицькому костелі.

„Урядування” Митрополита Васи́лія — це також співпраця з органами Міністерства внутрішніх справ, про що свідчить приклад священика Васи́лія Таранти, який складав доноси у Воєвідському управлінні внутрішніх справ у Холмі, звинувачуючи своїх парафіян в українському націоналізмі.

Це розграблення церковного майна, „таємниче зникнення” православних дібр культури і гробів на православних цвинтарях.

Це сприяння денаціоналізації білорусів і українців, які становлять абсолютну більшість віросповідників православ'я в Польщі. За часів митрополита Васи́лія ліквідовано в семінарії навчання білоруської і української мов, введено натомість російську мову. Довело це до абсурдної ситуації — духовний замість звертатись до своїх парафіян мовою батьків, говорить до них мовою давніх поневолювачів. Церква митрополита Васи́лія нехтує традиціями білоруського і українського народів, не шанує святих для нас місць, дат і нашої національної символіки, а прихильно дивитися на русифікаторські і колонізаційні пориви деяких духовних. З православних білорусів і українців твориться православних „безнаціональників”, які бояться навіть подумати про свою національність, котрим доля власної Батьківщини і держави, в якій вони мешкають, абсолютно байдужа.

Висловлювання і діяльність митрополита

діставатись чистим полем, у висліді чого польський кулеметник мав добрий об'єкт прицілу. Кулі змусили мене подолати дальший відтинок до лісу повзанням, під час якого від сторони хати, де залишився „Колодка”, далися чути кілька глухих серій з автомата. Вчувши ці постріли, в мене витворилось вражіння, що одна із тих серій пройшла крізь моє тіло. Під таким вражінням, не звертаючи уваги на ворожий огонь, я переповз до перших корчів лісу, догадуючись про перебіг подій у хаті.

Коли досягнув я перших корчів, трапилась мені ще одна небажана пригода. Повзучи, я зачепив головою за гілку корча, яка зірвала мою теплу сибірську шапку, відкинувши її кілька метрів до заду, і то в таке місце, де ворожий кулемет мав добре поле обстрілу. В додатку осмілений моім вицофуванням цей польський жовнір, що весь час мене переслідував, почав знов нахабно підсуватись в мою сторону. Але в мене було добре місце до оборони. Зайнявши становище, я вже дещо спокійніше відкрив огонь в сторону цього жовніра. Бачучи програму, почав він відступати, навіть не пробуючи відстрілюватись. Така обставина додала мені відваги, і кількома стрибками я опинився біля шапки, з якою щасливо повернув на попереднє становище.

Добившись до лісу, я підшукав вигідне й добре місце до обсервації. В селі час-до-часу розлягались поодинокі крісові постріли та глухі серії автомата в хаті, де залишився „Колодка”. Хата довкруги окружена польськими вояками, які голосно перекликались, але з огляду на віддаль для мене незрозуміло. Селом, поміж хатами, на конях ганялись польські кіннотники і собі щось викрикали.

По кількох хвилинах описаної метушні знов розляглись глухі постріли в хаті, де залишився „Колодка”. Поляки почали стріляти в хату запальними кулями. Хата знайшлась в чорних клубах диму, згодом цілу будівлю огорнули червоні язики полум'я. Я вповні здавав собі справу, що в полум'ях гине геройською смертю повстанець „Колодка”, трагічна дійсність дуже глибоко пригнобила мої почуття з приводу безсилля. Коли полум'я горючої хати палали високо, а кровки даху почали валитись, розлігся відголос ще одного глухого пострілу. Був це останній вистріл, яким „Колодка” закінчив своє життя. Решту доконав огонь.

Кілька днів пізніше я мав змогу бути в селі Туринське, де наочні свідки, власники спаленої хати, розказали про описану подію і смерть „Колодки”. „Колодка”, зайшовши на горище, замаскувався в соломі. Польські вояки, ввійшовши в хату, перешукали за „бандеровцями” кімнати, стайню та трьох із них подались на горище, де усі згинули від куль автоматичної пістолі „Колодки”. Польські жовніри, що на той час були в хаті, вибігли на подвір'я, звідки почали накликати „Колодку” до здачі. Їх заклики залишились без відповіді. Окруживши хату, вони казали господарям повиганяти худобу зі стайні та знов пробували перекопати „Колодку” про його безвихідне положення і конечність здатись живим. Не діждавши відповіді, один із жовнірів знов пробував вилазити на горище, але мусив негайно тікати, бо знов посипались звідам стріли. Тоді поляки відкрили вогонь по хаті, яка загорілася від запальних куль. „Колодка” вибрав смерть замість тюремного життя, тортур, а може й смерти з ворожої руки. Згинув від власної кулі ще один повстанець української визвольної боротьби ОУН-УПА, славної пам'яті кущовий провідник „Колодка”, родом із села Команчна, сяніцького району на Лемківщині.

До свого табору у глибині лісів Хрищатої я повернув після полудня. Вістку про смерть друга „Колодки” друзі прийняли з почуттям глибокого пригноблення і, правдоподібно, кожному із них насунулась на мент думка: „коли моя черга?” Але життя не стоїть на місці і нам треба було зараз покидати місце нашого дотеперішнього таборування, бо „Хмара” не вернув ще до табору і не було нам відомо, чи не попав живим в руки ворога. Годину пізніше ми прощались з нашою партизанською колибою, що служила нам доброго півроку, відходячи на схід, у глибину лісів Хрищатої, над так звані Душатинські озера. Саме там, ще в жовтні 1945 року я із групою повстанців особистої охорони ген. „Перебийноса” побудували землянку. Мала вона служити за квартиру для Начальника Генерального Штабу УПА — ген. Дмитра Грицяя „Перебийноса”, члена УГВР — Дмитра Маївського „Косара”, членів почоту генерала та його особистої охорони. Судьба розсудила інакше.

Кінець спогаду.

„Резонанс”

В польській газеті „Тижоднік Солідарносьць” ч.34 (101) від 24 серпня 1990 р., появилось контрoверсійне інтерв'ю митрополита Варшави і всієї Польщі Автокефальної православної церкви в Польщі архієпископа Васи́лія (Дорошкевича), яке викликало чимало критичних відгуків української громади, а зокрема православної. Справою інтерв'ю та його широкого резонансу займалась Головна рада

Об'єднання Українців в Польщі на одному із своїх засідань. У зв'язку з широким відгомонам та листами і зверненнями до редакції „Нашого Слова”, в числі 43 (1736) від 28 жовтня 1990 р., поміщено відкриті листи і звернення, які внизу передруковуємо без коментарів.

Іван Лико

Резонанс Відкритий лист

„Тижневик Солідарність” (№. 34101 від 24 серпня 1990 р. надрукував інтерв'ю з митрополитом Варшави і всієї Польщі, архієпископом Васи́лієм (Дорошкевичем). Цитуємо два найсуттєвіші фрагменти:

Ред: Знаю, що прийнято рішення про поступове введення до літургії польської мови.

Митрополит: Дійсно. І дякую за слово „поступово”. Маємо польськомовну парафію у Вроцлаві, але звички людей старшого віку є великі й мусимо їх шанувати... Це буде тривалий процес.

Ред: (...) Я хотів би однак почути думку про політику Церкви в тридцять роки.

Митрополит: Церква підтримувала антипольські виступи українських націоналістів, але були це досить рідкісні випадки. Реакцією уряду була пацифікація східної території. Це вже історія.

Ред: Під час цьогорічного фестивалю української культури я бачив тисячі українців з жовто-блакитними прапорами, що домагалися незалежної України.

Митрополит: Є в інтересі поляків і росіян, щоб не допустити до повстання української держави, бо так, як об'єднана Німеччина, так і Україна могла б стати осередком дестабілізації післявоєнного європейського ладу.

Ми обурені словами митрополита Васи́лія. Ображують вони відчуття і почуття національної гідності православних українців. Цього роду вислови глави Православної церкви в Польщі напевно не служать добру православ'я.

Так само можна оцінити його діяльність як митрополита. Двадцять років „урядування” митрополита Васи́лія — це руїна Церкви, моральне, культурне та інтелектуальне зубожіння православних сере-

довищ, низький освітній і виховний рівень Православної духовної семінарії і Секції Православної християнської теологічної академії. Результатом цього є відхід тисячі віруючих від Церкви і пошуки ними духовної опіки в католицькому костелі.

„Урядування” Митрополита Васи́лія — це також співпраця з органами Міністерства внутрішніх справ, про що свідчить приклад священика Васи́лія Таранти, який складав доноси у Воєвідському управлінні внутрішніх справ у Холмі, звинувачуючи своїх парафіян в українському націоналізмі.

Це розграблення церковного майна, „таємниче зникнення” православних дібр культури і гробів на православних цвинтарях.

Це сприяння денационалізації білорусів і українців, які становлять абсолютну більшість віросповідників православ'я в Польщі. За часів митрополита Васи́лія ліквідовано в семінарії навчання білоруської і української мов, введено натомість російську мову. Довело це до абсурдної ситуації — духовний замість звертатись до своїх парафіян мовою батьків, говорить до них мовою давніх поневолювачів. Церква митрополита Васи́лія нехтує традиціями білоруського і українського народів, не шанує святих для нас місць, дат і нашої національної символіки, а прихильно дивитися на русифікаторські і колонізаційні пориви деяких духовних. З православних білорусів і українців твориться православних „безнаціональників”, які бояться навіть подумати про свою національність, котрим доля власної Батьківщини і держави, в якій вони мешкають, абсолютно байдужа.

Висловлювання і діяльність митрополита

Василія не служать також добру польської держави, щонайбільше можуть принести їй шкоду на міжнародній арені. Нова польська влада і частина суспільства здається розуміють необхідність польсько-українського діалогу, добачають на Сході не тільки росіян, але й литовців, білорусів і українців. Україна, як ніколи досі, є пропольська. Можливо незабаром Польща перестане межувати з СРСР, а буде граничити з Литвою, Білорусею і Україною. Існують великі шанси, щоб цей кордон був кордоном приязні і добросусідських відносин. Таке інтерв'ю, як митрополита Василія, напевно цьому не сприяє.

Так званий „післявоєнний порядок”, захисником якого, здається, є митрополит Василій, це виселення тисяч людей, мільйони жертв концтаборів, жовтень і два грудні. Це угорське повстання, чехо-словацька весна і берлінський мур. Це злидні, свідками яких ми є і сотні тисяч жертв Чорнобіля. Чи Церкві повинно залежати на такому порядку?

Пам'ятаючи про те, що Православна церква є церквою для вірних, а не для ієрархії, домагаємось від Синоду єпископів Православної церкви в Польщі, щоб були проведені негайні і глибокі реформи. А саме:

— негайно позбавити митрополита Василія сану глави Православної церкви в Польщі;

— скликати Собор Православної церкви в Польщі;

— провести інвентаризацію церковного майна, виявити і покарати винних в його розтрачуванні і нищенні;

— піднести рівень навчання в Православній духовній семінарії і Православній секції ХАТ; негайно ввести там навчання білоруської і української мов, а також історії і білоруської та української літератури;

— припинити перехід Церкви на польську мову і грегоріанський календар;

— охопити опікою українські і білоруські національні традиції; вшанувати національну символіку;

— ввести проповіді рідною мовою парафіян;

— відновити духовне життя, глибше познайомити вірних з наукою і традицією Східної церкви.

— відібрати священицький сан людям, які не заслуговують на нього і приносять шкоду Православній церкві (особливо священика Василія Таранту, протегованого митрополитом Василієм);

— розгорнути ефективну опіку над пам'ятками церковного мистецтва, місяцями православної традиції офіційні акції, які мають на меті загальму-

вати нищення православних цвинтарів і місць поховань (м. ін., вирішення обурливої справи зруйнованого цвинтаря „на Гірці” в Холмі, де є похований останній прем'єр Вільної України Пилип Пилипчук).

Очікуємо від Синоду єпископів Православної церкви в Польщі, щоб він зайняв становище в цих справах і висловив вболівання у зв'язку з антиукраїнськими висловлюваннями митрополита Василія. Якщо Синод єпископів Православної церкви знехтує наші постулати, нам не залишиться нічого іншого, як відвернутися від Варшавської митрополії і глянути в бік Києва, звернутись до Української автокефальної православної церкви.

Звертаємось з проханням до Комісії національних меншостей Сейму Речіпосполитої і Верховної Ради України віднести до антиукраїнських виступів митрополита Василія (Дорошкевича).

Віriamo, що наш лист не залишиться без відповіді.

Вірні Православної церкви в Польщі

До відома: Синод єпископів Православної Церкви в Польщі, Варшава; Комісія національних меншостей Сейму Речіпосполитої Польської, Варшава; Верховна Рада України, Київ; Головна рада Об'єднання українців у Польщі; Світовий Конгрес Вільних Українців; Редакції (з проханням про надрукування): „Tygodnik Solidarnosc”, „Gazeta Wyborcza”, „Наше Слово”.

Відкритий Лист

до Священного Синоду Єпископів Автокефальної православної церкви в Польщі

Варшава

Вірні українці Православної церкви Перемисько-Новосанчівської єпархії глибоко обурені виступом митрополита Василія Дорошкевича у тижневику „Тигоднік Солідарносьць” з 24.08.90 р.

Від самого початку свого урядування на престолі голови Православної церкви у Польщі митрополит виявив вороже ставлення до українців. Першим його почином була ліквідація навчання української й білоруської мов і поширення російської в Духовних семінаріях у Варшаві та Яблочині.

Владика Дорошкевич благословив такий негуманітарний і антихристиянський почин, як збечещення українських могил на цвинтарі на Волі у Варшаві.

Владика Василій безмірно відданий московськ-

им „Роботникам Релігійозного Культа”, згідно з їхніми настановами вів систематичну русифікацію в Польщі. Наслідки бачимо в цілій Церкві.

Митрополит не турбувався про відповідне виховання семінарної молоді, її духовна ідейність є катастрофічною. Виховується неуків, матеріалістів.

Більшість молодого кліру після закінчення семінарії не працює над собою. Є вона безграмотна у знанні мови вірних, серед яких працює. Молодий священик приходиться на парафію і щойно там вивчає місцевий діалект, з цього повстає інколи смішний мовний сюржик. Тому не має він (священик) поваги й пошани серед людей.

Митрополит завжди вірно співпрацював з комуністичною владою вів проти нас ворожу пропаганду, робив з усіх нас „православних поляків”, а в найкращому випадку ділив нас на лемків, бойків, русинів.

При найменшому навіть прояві українського патріотизму почіпляв нам закид „націоналізму”.

Остання прилюдна заява митрополита, де бачить він небезпеку для поляків і росіян на саму згадку про можливість існування незалежної України — обурює нас. Відмова нашому 50-мільйонному народові права на суверенне буття остаточно скомпромітувала його і викликала сумніви у нормальність його старчої особи.

Тому православні українського суспільства в Польщі домагаються відставки Василя Дорошкевича з престолу митрополита.

Сподіваємось, що Священний Синод відмежується від висловів митрополита і оголосить своє ставлення до справи.

Жадаємо, щоб Священний Синод Єпископів Автокефальної православної церкви в Польщі прийняв рішення про введення української мови в церквах, де більшість вірних є українцями або — на бажання вірних — щонайменше з українською вимовою церковно-слов'янської літургії.

Домагаємось повернення української й білоруської мов у семінаріях.

Жадаємо виведення російської мови з офіційного життя Православної церкви в Польщі, яка дотепер була знаряддям русифікації.

З огляду на важливість проблем, небезпеку роздору Церкви, збереження єдності Церкви — просимо прискорити рішення Священного Синоду Єпископів Автокефальної православної церкви у Польщі.

В.Марчук

До редакції „Тижневика Солідарність” у Варшаві

„Захисник польського державного інтересу”

Українська громадськість на Прикарпатті є обурена висловленнями митрополита Автокефальної православної церкви — Василя в інтерв'ю, опублікованому в „Тижневику Солідарність” No. 34 від 24 серпня 1990 р.

Нарешті, до кінця розкрив він себе як запеклий ворог усього, що українське — представив своє русофільське, у стилі царської, а потім сталінсько-більшовицької Росії — обличчя.

В ім'я своєрідно зрозумілого „польського державного інтересу”, як експерт в питанні, повчає поляків, що, цитую: „В інтересі поляків і росіян є не допустити виникнення української держави, бо так, як об'єднані німці, так і Україна могла б стати осередком дестабілізації післявоєнного європейського ладу”. Кінець цитати.

Усі ми знаємо, як виглядає (ще донедавна) „післявоєнний європейський лад”.

Започаткований суспільним рухом „Солідарності” в Польщі, цей післявоєнний європейський лад безповоротно розпадається, митрополит Василій тужить за ним, має право.

Тільки як погодити посаду митрополита, голови християнської церкви з ненавистю до українського народу, відбиранням йому права до самостійності?! Понад 50-мільйоновому народові, в середині Європи віками поневоленому, денационалізованому Росією (біла і червона) при допомозі Російської православної церкви.

Висловлені митрополитом погляди тим більше дивні, що значна частина (наступна після білорусів) сповідників Православної церкви в Польщі, це саме українці!

Але митрополит Василій є до кінця консервативний у своїх поступках. Невдовзі після того, як зайняв посаду митрополита в 1970 році, розпочав заходи з метою виключення білоруської і української мов у церковному житті.

Ліквідовано навчання цих мов у семінарії, залишаючи виключно російську мову, митрополит керується давньою засадою Російської православної церкви: „Москва — це третій Рим!” Чи ж би в понятті деяких православних теологів Бог посилає Святий Дух на апостолів, даючи їм знання усіх мов, заборонив навчати українською і білоруською мовами??!

В СРСР Російська православна церква застосує це правило на Україні і Білорусії. Нещодавно в інтерв'ю „Tygodnika Powszechnego” говорив про це Зенон Позняк голова білоруського „Меморіалу”.

З семінарії виходять священники без знання мови громадськості, серед якої повинні поширювати і зміцнювати віру.

Митрополит і єпископ розсилають вірним пастирські листи російською мовою, хтось, хто не зовсім зорієнтований міг би подумати, що більшість православних у Польщі — це росіяни?!

Українську мову чуємо в церквах тільки на Прикарпатті в храмах Перемисько-Новосанчівської єпархії, але не завдяки митрополитові, а, можна сказати, всупереч йому.

В нововідкритій Холмсько-Люблінській єпархії з православним населенням, в переважній більшості українським, також є повна русифікація Церкви. Нічого не дають петиції, збирання підписів вірних з вимогами української мови хоча б у проповідях.

Ми пам'ятаємо, що в період ПНР, а особливо під час воєнного стану, митрополит публічно, дуже часто, експонував свою підтримку тому керівництву. Не дивують нас, отже, особливі сантименти митрополита до теперішнього президента.

Хочу ще згадати про брехливість і дипломатичні ухилення митрополита в інтерв'ю.

І так, неправда, що в тридцять роки — цитую: „Церква підтримувала антипольські виступи українських націоналістів, але були це досить рідкісні випадки...” Спростовую, були рідкісні спроби введення української мови в літургію, замість російської, але зустрічалися вони з супротивом митрополита.

Митрополит обминув, чи випадково, справу автокефалії з 1948 року. Тоді-то признано автокефалію з 1924 року як не канонічну, бо надану Православній церкві в Польщі Патріярхом Константинопольським та іншими Східними Патріярхами, крім Московського. А прийнято автокефалію від „Матері-Церкви” в Москві! Була це виключно політична дія!

Супроти повчанням митрополита Василія праведні поляки й українці встановлюють діалог, шукають шляхів для порозуміння, пам'ятаючи, що Польща на Сході межує не з Росією, а з Литвою, Білорусією та Україною, і з цими народами передусім треба укласти основи мирного співжиття.

Українське населення на Прикарпатті розпочало акцію збирання підписів під збірними протестами проти інтерв'ю митрополита, домагаючись від

синоду ПАЦ в Польщі зняття митрополита Василія, усунення російської мови з Православної церкви в Польщі і введення національних мов.

Роман Лінкевич
співголова Польсько-української
координаційної комісії
при Парламентському бюро
Громадянського
парламентарного клубу в Кросні
Сянок, вул. І А. В. П. 34

До відома: Синод єпископів ПАЦ в Полщі — Варшава; Й.П. єпископ Адам — Сянок; Й.П. єпископ Авель — Люблін.

Варшава, дня 11 вересня 1990 р.
Православний митрополит
Варшавський і усієї Польщі
03-402 Варшава
ал. ген. К. Сверчевського, 52
тел. 19-34-09, в. 13490

Його Преосвященство,
Всесвітліший Адам,
Православний єпископ
Перемиський і Новосанчівський
в Сяноці

Ваше Преосвященство!

Моє інтерв'ю в „Тижневику Солідарність” неавторизоване, перекручене і викривлене тенденційно і є типовою провокацією. Якщо таким шляхом ідуть Громадянські комітети за посередництвом свого тижневика, то тим гірше для них.

Я склав протест на письмі і домагаюсь спростування. Якщо цього не одержу, то знайду інший шлях.

Надходять з Сянока листи, погрози і т.п. Обкидають мене болотом ненависті від голови до стоп. З якого приводу? Чому в мене не запитали, що сталося? Чи це правда? На жаль, дали віру провокації... Був це підступ з метою провокації і вбиття клину в нашу православну громаду.

Тепер мені закидають у листах усе, навіть не учинені гріхи мого діда, забуваючи, що:

1) на Вроцлавсько-Щецінській єпархії я розповсюдив майже 3 тонни книжок для богослужіння і підручників для навчання релігії українською мовою;

2) я ніколи не проповідував в лемківсько-українських середовищах російською мовою чи

правив богослужіння по слов'янську з російською вимовою;

3) за таку діяльність загрозували мені репресіями, особливо за організування парафії для лемків в Олесниці;

4) реституція Перемисько-Новосанчівської єпархії і заміщення її особою Вашого Преосвященства є доказом моїх планів і „русифікаторських” стремлінь. Багатолітня боротьба за Поляни і моє ангажування в цій боротьбі на боці лемків відома і не вимагає коментарів;

5) уведення дітей лемків-українців до ХАТ підтверджує мою „ненависть” до українців-лемків. Один з них Мар'ян Бендза є вже навіть проректором цієї вищої школи. Питаю, чи це ганьба для українців-лемків? Ярослав Кадиляк, також православний теолог, який подає надії. Чи він також є кимось негідним для Команчі? Для мене це гордість і слава не для моєї скромної особи, але слава Богу та радість населення Прикарпаття і не тільки;

6) відродження православної парафії в Перемишлі нагадує нашим братам-галичанам, що їхні прадіди були насильно загнані до унії. Краще про це скаже вам ваш син, проректор ХАТ д-р Мар'ян Бендза. Раніше, Незважаючи на заходи Митрополії, про Перемиську парафію не могло бути й мови. Прошу це перевірити в митрополичому архіві. Після смерті Сталіна, Хрущова, Брежньєва стало легше дихати і наступила відлига, яка дала можливість вірним вийти на зустріч провесні свободи і релігійній толеранції;

7) реституція старої Люблінсько-Холмської єпархії і призначення особи єпископа-ординарія має надзвичайне та історичне значення для цього регіону Речіпосполитої і не тільки. На згарищах і руїнах повстала Православна єпархія в наш час! З перейшло 400 церков залишилося лише кілька пунктів для воєнних інвалідів. Тепер трохи повертаються, постійно прибувають і з цих коренів виростають нащадки — православний народ;

8) як єпископ Адам, так і єпископ Авель мають право і священний обов'язок по відношенню до вірних які підлягають їх душпастирській опіці. Вони господарі і управляють на основі церковних канонів.

Єпископ Адам може відкрити семінарію на своїй території для власних потреб діаспори у світі. Чому цього не робить? Допоможіть йому. Нехай ця семінарія має 5-10 чоловік на початок...;

9) ніколи не надсилали ми на Прикарпаття пастирських листів російською або польською мовами. Завжди ці листи були перекладені на українську мову. Навчання української чи білоруської мов

дозволено було в третьому класі початкової школи. Питаю у вас, батьки, духовні, громадські діячі, чому відмовились ви від цієї шанси?;

10) старе надокучливе гадання: я викинув українську мову з семінарії — отже „україножер”. У зв'язку з реформою семінарії, мови загалом були усунені і перенесені до ліцею, для семінарії, згідно з її положенням — у програмі є тільки теологічні предмети і споріднені з ними. Шлях для молоді відкритий: білоруський ліцей у Більську-Підляському або український ліцей в Лігниці. Крім цього, існували і є зараз українська і білоруська філології. Підручників цими мовами поки що немає. Мусимо користуватись з наукових посібників польською, російською та іншими західними мовами, подаючи їх семінаристам у перекладах материнською мовою. Торкається це проповідей в церквах на богослужіннях;

11) збезчещення гробів українських стрільців з УПА (йдеться, однак, не про могили стрільців з УПА, а про могили воїнів УНР — ред.), похоронених на цвинтарі на Волі у Варшаві я не ствердив. Пан д-р Микола Сивіцький просив мене дозволити поставити Пантеон — пам'ятник вищезгаданим. Очевидно такий дозвіл я не міг дати мимо найкращих бажань. Він знав до кого мав звернутись (до СБ), але цього, боячись за власну шкіру, він не зробив і ніхто не допоміг йому з тих самих причин;

12) зараз може це зробити без перешкод і не докляти мені у тому, чого я не зробив;

13) за який добрий вчинок мене каменують? (Іоанн 10,32)

**Православний митрополит
Варшавський і цілої Польщі**

Ідея нації посідає домінуюче становище серед усіх інших чинників, що впливають на хід історії. Вона є найбільша сила історичного процесу, в ударі з якою капітулюють усі інші сили, скеровані проти неї. Вона через те визначає і основну розвиткову тенденцію історичного процесу.

П. Полтава

Спростовання

У Вашому „Тигодніку Солідарносьць” від дня 24 серпня ц.р. ч. 34 (101) рік III, появилсь інтерв'ю зі мною п.з.: „Я бачив публічне розп'яття,” редактора Кшиштофа Чахора.

Хотів би я звернути увагу на факт, що це інтерв'ю не було мною авторизоване і в ньому приписано мені вислови, яких не було, знов інші тенденційно перекручено. Цим самим були нарушені зарівно права редакції як і автора інтерв'ю.

Вважаю, що так шановне письмо повинно подбати про честь і для мене якусь скромну

сатисфакцію в постаті спростовання.

**Василій
Православний Митрополит
Варшави і всієї Польщі**

Від редакції: Ми видрукували інтерв'ю в добрій вірі, вважаючи, що його автор — Кшиштор Чахор — доповнив обов'язку авторизації. За цей інцидент дуже гарячо перепрошуємо Митрополиту Василю і Читачів.

(З польської мови переложив І. Лико)

По 44 Роках Дискримінації Відроджується Парафіяльна Сітка Греко-Католицької Церкви в Польщі

У травні 1990 р. в ярославській церкві Преображення Господнього перед тим, як почалася щонедільна Служба Божа, відбулася нещоденна врочистість. Отець митрат Теодор Майкович від імені греко-католицького єпископа Івана Мартиняка вручив символічні ключі від церкви першому по 44 роках постійному адміністратору парафії священику Богданові Прахові. Символічний прояв цього акту був тим більший, що таким чином наступило якби воскресіння Ярославської греко-католицької парафії, яка діяла до 1946 р. В нових умовах ця парафія була злучена персональною унією за посередництвом особи адміністратора з поблизькою хотинецькою парафією. Ця подія завершила майже 15-річний період заходів перемиського декана і отця катедральної парафії Т. Майковича, котрий, незважаючи на різні несприятливості і заборони, зміг довести до повернення обох церков — в Ярославі і Хотинці.

Їхня післявоєнна доля була як же ж типовою для цілої Греко-католицької церкви, бо про її існування вирішив т.зв. Львівський синод у 1946 р. який насильно, порушуючи канонічне право, включив Греко-католицьку церкву в СРСР у склад Російської православної церкви. В цих умовах, у зв'язку з відсутністю суверенності і польської держави, греко-католицького перемиського єпископа Йосафата Коциловського заарештовано і депортовано до

Радянського союзу. Остаточного удару Церкві нанесла розпочата в квітні 1947 р. акція „Вісла”. Від цього моменту вірні будуть розпорошені по цілій території польської держави, а церква як організація перестане існувати. Правда, 1957 рік приносить можливість легальної діяльності греко-католицьких пастирських пунктів, однак це не означало відродження Церкви як інституції з власною ієрархією, семінарами й адміністрацією. Така ситуація була до 1989 р., коли перемога громадського руху „Солідарність” дала початок демократизації і перебудові державного устрою. Сьогодні Греко-католицька церква почала процес відтворення власної парафіяльної сітки. Перший раз в післявоєнній історії на Ясній Горі у вересні 1989 р. висвячено греко-католицького єпископа в Польщі. Став ним з волі святого Отця один з двох дотеперішних генеральних вікаріїв греко-католицького обряду — Отець Іван Мартиняк з Лігниці. Правда, є він тільки допоміжним єпископом Примаса Польщі, зверхника греко-католиків, але ж є це щойно початок дороги. Шляху, який в майбутньому доведе, безсумнівно, до регуляції організаційного стану цієї Церкви у Польщі. Перш за все, однак, як згадує отець митрат Теодор Майкович, який протягом багатьох років виконував також функцію ректора греко-католицької духовної семінарії в Любліні, Церкві цій дуже потрібні нові священицькі кадри, а також

створення якнайбільш сприятливих умов для виховання семінаристів.

Отже сьогодні, з перспективи кільканадцяти років післявоєнної історії Греко-католицької церкви, даючи оцінку вчорашній, яка відбулася в середині травня в Ярославській церкві, ми повинні бачити в ній символічний початок шляху до кращого майбутнього. Не можна тут не згадати першого генерального вікарія Примаса Польщі для греко-католицького обряду митрата Василя Гриника (помер в 1976 р.), який став втіленням борця за витривання Греко-католицької церкви. Його мрії, його плани, сьогодні поволі стають реальними. Коли після його смерті генеральним вікарієм став отець митрат Стефан Дзюбина перемиський декан, отець Майкович і далі продовжував зоходи отця Гриника про повернення храмів, які колись належали Греко-католицькій церкві. Не було це таке просте бо держава сприяла Православній церкві, даючи, наприклад, в Перемишлі кількадесятиособовій групі вірних цієї церкви два бувші греко-католицькі храми, рішуче відмовляючи право до будь-якого храму греко-католикам, що становлять понад двохтисячну громаду в місті. Вдалося натомість отцеві Майковичу повернути згадані церкви в Ярославі і Хотинцю тільки тому, що їх користувачем була не держава, а латинський костюл. 7 червня 1987 р. згідно з протоколом наступило передання за посередництвом ярославського декана о. Олександра Кустри церкви в

Ярославі, а 1 вересня 1989 р. отець декан отримав декрет, в якому перемиський ординарій єпископ Ігнаці Токарчук писав: „Цим уповажною отця митрата Теодора Майковича до користування церквою в Хотинцю для літургійних цілей греко-католицького обряду і для інших пастирських послуг”.

Обидва повернуті храми є цінними пам'ятками архітектури і вимагають консервації, бо післявоєнна доля залишила на них тривалу печать знищення, оскільки протягом певного часу стояли вони покинуті. Репрезентують вони відмінні архітектурні стилі, походять з різних періодів і виникли в різних суспільних середовищах. Церква в Хотинцю Народження Пресвятої Богородиці була збудована в 1613 р. і є рідкісною архітектурною дерев'яною пам'яткою, церква в Ярославі є мурованим об'єктом з 1747 р. зі значною перебудовою на початку нашого століття. Повертаючись у наш час на лоно церкви східного обряду будуть вони становити символ релігійного відродження греко-католиків, щоб згідно з наукою Іоанна Павла II дати можливість вірним відправляти Службу Божу на рідній мові і згідно з їх традицією.

Саме таке послання мало символізувати вчорашнє переказання ключів від церкви новому адміністраторові за посередництвом перемиського декана, який бажав йому, щоб в міру своїх сил служив він церкві і народові.

Станіслав Степень

Церква у Ярославі з XVIII століття. Поліхромія роботи Теофілія Копистинського та Михайла Бойчука.

Про село Берест — коротенька розповідь

У Карпатах, в північно-західній частині Лемківщини, при шляху, що веде із Грибова до Криниці, розташоване було колись українське село Берест, положене у віддалі 13 кілометрів на південь від Грибова та 11 кілометрів на північ від Криниці. Селом пропливала річка, звана Мостиша, яка вище церкви двома руслами вливалась в одне. Як інші села, так і Берест вже в давнині селяни поділили були на частини, яким надавали свої власні назви, як напр.: Бучинки, Крижі, Росток, Чершля, Яворинки й Висока. Вищі верхи гір околиці села Берест мали такі назви: Хвоча, Фличка, Чершля, Кругле, Яворинки з Високою й Пасічками. Ці останні положені коло 800 метрів понад рівень моря.

Головним заняттям і джерелом матеріального забезпечення селян було хліборобство. Управляли збіжжя, бараболу, ярину, займались годівлею домашньої тварини й садівництвом. Частина селян доробляла при т. зв. стинці дерева в лісах, а жінки й діти літом збирали гриби, ягоди, малини та продавали це переважно в курортній місцевості — Криниці. Селяни возили туди й продавали масло, молоко, сири, сметану, яйця та інші сільсько-господарські продукти. Осінню приготувляли овочі на зиму, сушили яблука, грушки й сливи, з чого опісля варили напитки. Також сушили ягоди і гриби. Зимом у ступі товкли ячмінь на кашу, з льону витискали олій, який був дуже смачний, здоровий та пахучий. Страву варили два рази денно, тобто на сніданок і на вечерю, а їда в полуденки була не варена, суха.

В селі Берест було 120 господарств (до 1947 р.). Пересічне господарство складалось з трьох будинків: хижі (хата — ІЛ), стайні зі стодолю та колешні (приміщення на вози й знаряддя). Після т. зв. комасації ґрунтів, яку переведено в 1933-ому році, приблизно 40 „газдів” випровадились з села, побудувавшись на скомасованій землі. Напр., в т. зв. Бучниках було понад 10 родин, за Верхом — 5 родин, за Скороднистим — 5 родин.

До визначніших господарів, в часі останніх, а той попередніх років зараховані були: Петро Маслей (солтис), Мілько Ковальчик, Теодор Олесневич, Павло Олесневич, Кіндрат Масцюх, Євпель Маслей, Филип Дутка, Федір Мончак, Олександр Панчар, Ярослав Гогоц, Йосиф Мончак, Стефан Голов'як, Гнат Вархоляк і Петро Кохан. Робочою силою у багатших господарів були коні й бики, у вбогіших — корови.

Під оглядом матеріального стану й духової культури Берест зараховувався до сіл високого рівня. Село пишалося гарною церквою св. Козми і Дам'яна, яку побудовано в 1842 році. Там знаходилася чудотворна ікона Богоматері, яка була перевезена з гірського села Ізби. Цю церкву тепер уживають поляки римо-католики. Мені не відомо, які майстри будували цю церкву, але ковальські роботи, як напр.: хрест на церкві, замки, завіси і т. п. виконав правід Павла Олесневича. Та не лиш церквою, але й дзвіницею пишались селяни, бо коли в Різдво, на Великдень чи Івана Купала дзвонар майстерними рухами вправляв дзвони в рух, у простори неслись хвилі гармонійних визвуків гри, якої я не чув в жадній іншій церкві.

Перед насильним виселенням в 1947-ому році, в Бересті мешкали три польські родини: Гавлік (бувний дорожник), Дронг — діючий дорожник і Птак — лісничий. Лемки були дискриміновані польським урядом до цього ступеня, що навіть таких „посад”, як дорожник чи лісничий, дістати не могли. До часів німецької окупації в Бересті жило п'ять жидівських родин, з яких деякі члени повмирили в селі, інших німці забрали до ґетто. Одна циганська родина Юрка Блядича, пережила німецьку окупацію та в 1947 році була депортована разом з українцями. Ця циганська родина займалась ковальством та грою на музичних інструментах під час весіль.

В Бересті була лиш 4-клясова школа, де до третьої кляси треба було обов'язково ходити два роки, а до 4-тої — три роки. До 1932 року учителем був українець, згодом — до вибуху війни учителювали поляки, прізвищем Зємба.

Як в інших селах так і в Бересті, поляки переслідували свідоміших лемків. В 1938 році запроторили в Картузькій Березі найкращого господаря Йосифа Мончака, який повернув додому з вибухом польсько-німецької війни в 1939 році.

В 1946 році поляки ув'язнили священника Весоловського, учителя Єлюка та господарів Кохана і Клепаха. Усі вони повернули додому в кілька місяців пізніше. Незабаром священник і учитель рішили виїхати на Україну, куди добровільно виїхали заледве кількох селян. У 1947-ому році під час ганебної бандитської акції „Вісла”, до концентраційного табору в Явожні заслано Клементія Вархоляка, Павла Олесневича і колишнього добровольця червоної армії — Олександра Бішка. Згодом усі вони повернули додому,

але з підорваним станом здоров'я.

Берестяни працювали важко, але були веселі здорові та вдоволені життям у рідному селі. Насильне виселення в 1947 році зруйнувало віковий дорібок українських поколінь, драконські польські права не дозволили повернути на рідну землю ні одній родині.

· **Михайло Олесевич**

3 життя Організації

Відділ ч. 5 Організації Оборони Лемківщини в Ірвінгтоні, Н. Дж., був відновлений в 1957 році і з цього часу продовжує активну діяльність, яка змоглась ще більше за головування вже покійного Любомира Пеха. Від 1985 року престиж Відділу поступово зростає, що численно нараховує лиш 38 членів, переважно старших віком людей.

Від 1988 року головою 5-го Відділу ООЛ є Володимир Кікта, який динамічно розвинув свою діяльність, нав'язав взаємини з місцевими громадськими організаціями. В 1989 році м. ін. зорганізував вечір в пошану творчості і 80-ліття народин найвизначнішого українського поета Лемківщини — Богдана Ігоря Антонича. В. Кікта гармонійно співпрацює з Управою відділу і членами, старається придбати фінанси, щоб йти на зустріч потребам наших братів на Лемківщині та Україні. Заохочує Управу до доброї співпраці і на майбутнє. На зараз члени його шанують і усі разом спільно працюють для загального добра. Прикладом доброї праці є м. ін. і те, що Відділ ч. 5 ООЛ зложив пожертву на пресовий фонд журналу „Лемківщина”, в сумі 400 доларів.

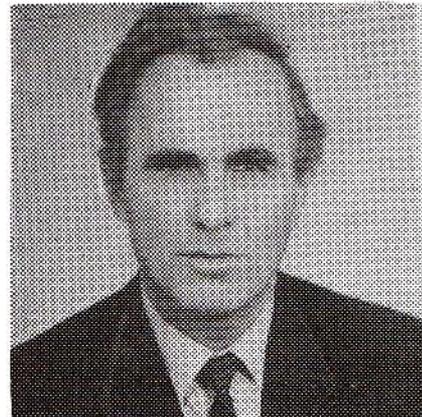
Анна Войтович

Управі Відділу і Членам висловлюємо щирю подяку за пожертву.

Фінансова Референтура ООЛ

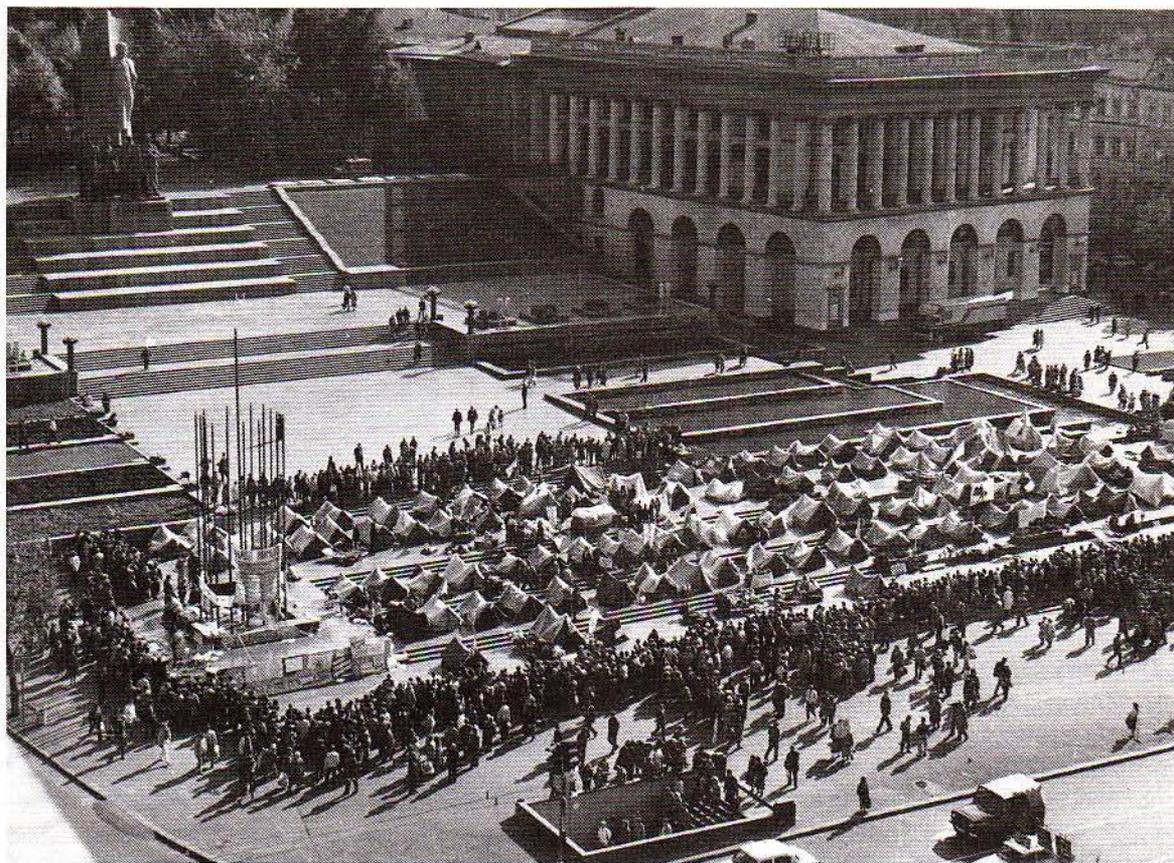

Управа 5-го Відділу ООЛ в Ірвінгтоні, Н.Дж. Сидять зліва: Іван Нишот — організаційний, Анна Войтович — секретарка, Володимир Кікта — голова, Т. Полянський — заступник голови, Іван Копина — скарбник. Стоять зліва члени Управи: Мирослав Гривна, Михайло Ільчишин, Марійка Вітяк, Михайло Цьок та Іван Сорока.

Инж. Орест Чабан
Голова Т-ва „Лемківщина”
у Львові

Із подій недавньої минувшини в Україні

ЖОВТЕНЬ 1990 р.

Політичне Голодування

Розпочали студенти України в центрі Києва

ЖОВТЕНЬ 1990 р.

1990 рік безсумнівно перейде до історії України як один із найбухливіших років мирної революції, що в мільйонів українських сердець, особливо в Україні, видвигнув почуття національної гордості, бажання стати людиною замість безумного, бездушного „робота” — манекена сталінсько-горбачовської імперії. До волі — шлях далекий, важкий, тернистий, але як сімдесятіліття панування безглуздої системи, спертої на незнаних в історії людства методах терору, не зуміло заглушити й знищити „українського споришу” так і прийдешнє існування погібаючої російської імперії не зможе завершити варварського діла. Доказом незнищимої живучості української нації є постава української молоді, а зокрема студентів, що будучи поколінням ери „найбільш прогресивної системи розквіту й доброти”, розуміє суть володіння партапаратчиків, що народи імперії „вміло й геніяльно” ведуть від одного голодомору до другого.

У перші дні роботи другої сесії Верховної Ради України біля парламенту республіки збиралися тисячі людей, і співробітникам правоохоронних органів нелегко було стримувати цей людський потік.

РІЗДВО

(ТЕРЦЕТ)

Слова Богдана Ігоря Антонича

Музика Івана Майчика

Tempo ad libitum

tr На-ро-див-ся Бог на са - нях в лемківськiм мiс-
tr тф
- теч-ку Дук - лі. При - шли лем-ки у кри-са-нях
f f
прий-шли лем-ки у кри-са-нях і при-нес-ли мi-сяць кру - -
1.
2. dim. p
- глий, мi-сяць кру - глий.
p

Народився Бог на санях
В лемківськiм мiстечку Дуклі.
Прийшли лемки у крисанах (двiчі) }
І принесли мiсяць круглий. } 2

Нiч у снiговiй завiї
Крутиться довкола стрiх.
У долині у Марії (двiчі) }
Мiсяць - золотий горiх. } 2

Оце німий свідок — поламаний залізний хрест, що залишився після розібрання (перед 1954 роком) „культурними поляками” греко-католицької церкви в селі Жидівське на Лемківщині.

Return to "LEMKIVSHCHYNA"

P.O. Box 7,
Clifton, NJ 07011

NON-PROFIT ORG.
U.S. POSTAGE
PAID
CLIFTON, N.J.
PERMIT. No. 121

<http://lemko.org>

Digitally signed by <http://lemko.org>
DN: cn=<http://lemko.org>, o=Walter
Maksimovich, ou, email=walter@lemko.org,
c=US
Date: 2009.12.26 01:11:43 -05'00'

